

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta

Katedra Blízkého východu
Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

Dystopické (a) environmentální prvky a detabuizace
v románu Aḥmada Nāḡīho

Dystopic (and) Environmental Elements and Removing Taboos
in Aḥmad Nāḡī's Novel

Jana Kubátová

Děkuji vedoucímu práce panu doc. PhDr. Františku Ondrášovi, Ph.D. za velmi příjemnou spolupráci, za vstřícnost a ochotu, cenné rady a připomínky a obecně za velice profesionální i vřelý lidský přístup.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 20. 12. 2023

Jana Kubátová

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je analýza dystopických (a) environmentálních prvků a detabuizace sociálních a environmentálních témat v textovém a v menší míře i v grafickém obsahu románu *Istichdām al-ḥajā* (Užití života) egyptského spisovatele Aḥmada Nāḡīho z roku 2014. Práce se soustřeďuje na dystopické (a) environmentální prvky v rámci nejvýznamnějších motivů (a submotivů) románu, jimiž jsou kritika (prostředí Káhiry a aspektů egyptské politiky) a frustrace (v oblasti osobní nesvobody a mezilidských vztahů), a na detabuizaci sociálních (sexu, drog) a environmentálních témat. To vše je analyzováno a interpretováno v teoreticko-metodologickém rámci ekokritiky, především v souladu s výsledky obsaženými v publikaci Adama Trexlera a studii Teresy Pepe. Analýza je uskutečněna rovněž v kontextu arabské a egyptské environmentální literatury (princip intertextuality), kontextu Aḥmada Nāḡīho a jeho soudního procesu a v kulturně-historickém kontextu Egypta ve 21. století.

Klíčová slova: moderní arabská literatura, egyptský román, dystopie, environmentalismus, detabuizace

Abstract

The aim of this bachelor's thesis is the analysis of dystopic (and) environmental elements and removing social and environmental taboos in the textual and, to a lesser extent, graphic content of the 2014 novel *Istichdām al-ḥajā* (Use of Life) by Egyptian writer Aḥmad Nāḡī. The thesis focuses on dystopic (and) environmental elements within the novel's most prominent motifs (and sub-motifs), which are criticism (of Cairo's environment and aspects of Egyptian politics) and frustration (in the spheres of personal unfreedom and interpersonal relationships), and on removing social (sex, drugs) and environmental taboos. All of this is analysed and interpreted within the theoretical-methodological framework of ecocriticism, especially in accord with the results found in Adam Trexler's publication and Teresa Pepe's study. The analysis is also carried out in the context of Arabic and Egyptian environmental literature (the principle of intertextuality), the context of Aḥmad Nāḡī and his trial, and in the cultural and historical context of Egypt in the 21st century.

Keywords: Modern Arabic Literature, Egyptian Novel, Dystopia, Environmentalism, Removing Taboos

Obsah

Poznámka k transkripci	7
1. Úvod	8
2. Environmentální literatura a její kritika	11
2.1 Ekokritika	11
2.2 Narativní principy v environmentálních románech	11
2.3 Příroda a životní prostředí v arabské, a především egyptské literatuře	13
3. Kulturně-historický kontext románu <i>Istichdām al-ḥajā</i>	17
3.1 Environmentální situace v arabském světě, především v Egyptě ve 21. století	17
3.2 Autoritářství a environmentální politika Egypta ve 21. století	19
3.3 Cenzura a tabu v egyptské společnosti ve 21. století	21
4. Autor, soudní proces s autorem	24
4.1 Aḥmad Nāḡī jako spisovatel	24
4.2 Soudní proces s Aḥmadem Nāḡīm	25
5. Analýza <i>Istichdām al-ḥajā</i> – motivy kritiky	27
5.1 Kritika Káhiry a jejích environmentálních problémů	27
5.2 Kritika egyptské politiky	30
5.2.1 Kritika environmentální politiky	30
5.2.2 Kritika autoritářství	32
6. Analýza <i>Istichdām al-ḥajā</i> – motiv frustrace	34
6.1 Osobní nesvoboda a krize identity	34
6.2 Útěk od frustrace	36
6.3 Krize mezilidských vztahů	38
7. Závěr	40
8. Bibliografie	43

Poznámka k transkripci

V bakalářské práci jsou arabské hlásky transkribovány podle níže uvedeného vzoru. Výjimku tvoří hamza na počátku slov. Ta je z důvodu zachování přehlednosti v transkripci vynechána. V transkripci určitého členu jsou zohledněna specifika tzv. slunečních hlásek. U vlastních jmen je člen určitý uveden pouze při první zmínce daného jména a dále je vynechán. Respektováno je rovněž genitivní spojení, v němž jméno řídicí končí na tā' marbūtu.

ا	ā	ط	t
ب	b	ظ	z
ت	t	ع	'
ث	ṭ	غ	g
ج	ǧ	ف	f
ح	ḥ	ق	q
خ	ch	ك	k
د	d	ل	l
ذ	ḏ	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	ه	h
س	s	و	w / ū
ش	š	ي	j / ī
ص	ṣ	ء	'
ض	ḏ		

1. Úvod

Klimatická změna a environmentální výzvy a problémy s ní spojené jsou jevy, které stále více přitahují pozornost jednotlivců i celé společnosti. Tento trend dokládá jak existence a činnost různých místních i mezinárodních environmentálních a ekologických hnutí či organizací, jež si kladou za cíl ochranu a zlepšení stavu životního prostředí, tak environmentální aktivismus jedinců na poli sociálním, ekonomickém, politickém, vědeckém nebo uměleckém.

Na poli uměleckém je v tomto ohledu významná především bohatá environmentální literatura, jež v posledních desetiletích přišla s žánrem zvaným „cli-fi“¹, antropocénní² fikcí zabývající se klimatickou změnou a vztahem jedinců, nejčastěji člověka, k životnímu prostředí. Díla tohoto žánru analyzuje a interpretuje ekokritika, interdisciplinární environmentální literární studia, která často pracují s přístupy a hledisky z různých humanitních, sociálních a přírodních věd.

K antropocénním fikcím se řadí i román *Istichdām al-ḥajā* (Užití života)³ egyptského spisovatele Aḥmada Nāḡīho z roku 2014, jehož tématem je utrpení obyvatel Káhiry v environmentálně nepřátelském prostředí a jehož analýza je předmětem této bakalářské práce. Utrpení Káhiřanů líčí prostřednictvím příběhu o tom, jak se mladý intelektuál Bassām a jeho přátelé zapletou s tajemnou Společností městských architektů (paralela skutečné egyptské politické scény), která se po vlastním dlouholetém špatném městském plánování rozhodne vyřešit problémy Káhiry uměle vyvolanou apokalypsou.

Istichdām al-ḥajā jsem pro svoji analýzu vybrala z několika důvodů. Jednak pro jeho velký světový ohlas jak u samotných čtenářů, tak i v literárních a publicistických kruzích, jednak pro výjimečný osud díla a jeho autora, který byl kvůli němu v Egyptě souzen a uvězněn. V neposlední řadě jsem ho zvolila proto, že znamenitě ilustruje komplexnost vztahů a vzájemných (v tomto případě negativních) vlivů mezi jedincem a společností a fyzickým prostorem, který sdílejí.

---

¹ Pojem cli-fi („climate fiction“, tj. klimatická fikce) je odvozen od výrazu sci-fi (science fiction, vědeckofantastický žánr), jelikož i pro tento žánr je typické prolínání vědy a faktů s fikcí.

² Geochronologický výraz „antropocén“ je dosud oficiálně neschváleným termínem pro současné geologické období (v rámci epochy holocénu), v němž má lidstvo zásadní vliv na ekosystém Země.

³ Arabský název *Istichdām al-ḥajā* překládám do češtiny pomocí českého ekvivalentu „užití“, který má jak pozitivní, tak i negativní významy. Domnívám se totiž, že název odkazuje na skutečnost, že k životu jako takovému lze přistupovat různě. Někteří života „užívají“ s úctou a vděčností, zatímco jiní (o nichž vypráví právě Nāḡīho román) si neváží života či existence, ať už své, druhých či živé a neživé přírody, a jednají s těmito entitami jako s věcmi, které jim mají v prvé řadě sloužit, a proto je často nadměrně využívají, ale i zneužívají.

Cílem této bakalářské práce je tedy analýza dystopických (a)⁴ environmentálních prvků a detabuizace sociálních a environmentálních témat v textovém a v menší míře i v grafickém obsahu *Istichdām al-ḥajā* v teoreticko-metodologickém rámci již zmíněné ekokritiky. Práce se soustřeďuje na dystopické (a) environmentální prvky v rámci nejvýznamnějších motivů (a submotivů) románu, jimiž jsou kritika (prostředí Káhiry a aspektů egyptské politiky) a frustrace (v oblasti osobní nesvobody a mezilidských vztahů), a na detabuizaci sociálních (sexu, drog) a environmentálních témat. To vše je analyzováno a interpretováno v souladu s bádáním ekokritických děl o světové antropocéně a moderní arabské dystopické environmentální fikci, konkrétně především s výsledky obsaženými v publikaci Adama Trexlera a studii Teresy Pepe. Analýza je zasazena rovněž do kontextu arabské a egyptské environmentální literatury (princip intertextuality), kontextu Aḥmada Nāḡīho a jeho soudního procesu a kulturně-historického kontextu Egypta ve 21. století.

Pokud jde o metodu analýzy *Istichdām al-ḥajā*, zaměřuji se v ní na tři sféry, tj. sféru světa příběhu, sféru autora a čtenáře/vnímatele a sféru kulturně-historického kontextu díla. Ve sféře světa příběhu analyzuji dystopické (a) environmentální prvky a detabuizaci v následujících složkách románu: motivy a submotivы (viz výše), čas, prostor, postavy, děj, jazyk a jazykové prostředky a ilustrace. Ve sféře autora a čtenáře/vnímatele zkoumám roli autora a jeho stopy ve světě příběhu a roli čtenáře a účinek světa příběhu na něj. Ve sféře kulturně-historického kontextu se soustřeďuji na prolínání reálií Egypta 21. století do světa příběhu.

Bakalářská práce se touto analýzou zařadí k ekokritickým publikacím o moderní arabské environmentální literatuře, z nichž lze jmenovat studii Pervine Elrefaei o ekofeminismu v arabské literatuře, studii Gail Ramsay o tématu ekologické gramotnosti v egyptské povídkové tvorbě, komparativní analýzu dvou románů s tematikou vztahu člověka k přírodě ve studii Nadine A. Sinno či studii Teresy Pepe o tématu klimatické změny v současných arabských dystopických environmentálních románech a povídkách.

Samotná bakalářská práce je strukturována do sedmi kapitol včetně úvodu (1) a závěru (7).

---

⁴ Spojkou v závorce poukazují právě na zmíněnou komplexnost vlivů v environmentu, kdy se například určité negativní jevy týkající se jedince či společnosti mohou na první pohled zdát nezávislé na fyzickém prostoru, avšak ve skutečnosti jsou provázané.

Kapitola 2 s názvem *Environmentální literatura a její kritika* se věnuje představení interdisciplinární ekokritiky a hlavních narativních principů v moderních světových antropocénních fikcích a arabské dystopické environmentální literatuře, které zjistili a ve svých publikacích analyzovali Adam Trexler a Teresa Pepe, a přehledu arabské, a především egyptské literatury s tematikou přírody a životního prostředí.

Kapitola 3, nesoucí název *Kulturně-historický kontext románu Istichdām al-ḥajā*, se zabývá reáliemi Egypta ve 21. století, konkrétně environmentální situací v Káhiře, egyptskou autoritářskou a environmentální politikou a cenzurou a tabu v egyptské společnosti.

Kapitola 4, nazvaná *Autor, soudní proces s autorem*, se zaměřuje jak na osobu Aḥmada Nāḡīho jakožto spisovatele a na jeho pohled na *Istichdām al-ḥajā*, tak na okolnosti Nāḡīho soudního procesu a možné důvody jeho obvinění z „porušování veřejných mravů“ a následného uvěznění.

Kapitola 5, *Analýza Istichdām al-ḥajā – motivy kritiky*, a Kapitola 6, *Analýza Istichdām al-ḥajā – motiv frustrace*, přináší výsledky analýzy díla Aḥmada Nāḡīho, strukturované podle jednotlivých motivů a submotivů za účelem co největší přehlednosti.

2. Environmentální literatura a její kritika

2.1 Ekokritika

Moderní ekokritika či environmentální literární studia jsou interdisciplinárním oborem, který se vyvíjel od 2. poloviny 20. století. Tato disciplína se zrodila v rámci masového ekologického a environmentálního hnutí již v 60. letech na Západě, avšak až ke konci 70. let dostala své vlastní jméno. V průběhu 80. let se dále významně rozšiřovala a od 90. let se ekokritika těšila zájmu široké veřejnosti, zejména v Severní Americe, západní Evropě a východní Asii, a nakonec začala být obecně uznávaná jako svébytný obor.⁵ Ve 21. století více přispívají k ekokritickému diskurzu i badatelé, kteří zkoumají environmentální aspekty děl různých forem a žánrů arabské literatury.

Zatímco obecnější literární kritika a teorie se zabývají vztahem textu a kontextu autora, čtenáře a společenské kulturně-historické skutečnosti, ekokritika rozšiřuje svůj zájem i „za člověka“, tedy do pole komplexněji pojatého životního prostředí.⁶ Zabývá se proto nejen vztahem člověka k člověku, ale i ke zvířatům, rostlinám, neživé přírodě a fyzickému prostoru. Zkoumá literární spojení přírody a umění a to, jakým způsobem je v textech pojednáváno o tématech, jako jsou vztah člověka k jeho okolí, ekologie či různé environmentální problémy.

Řada literárních děl současnosti se soustředí právě na environmentální problémy a negativní dopady lidského jednání na životní prostředí. Upozorňují na nutnost změny v postojích a jednání jednotlivců i celé společnosti, aby bylo možné zvrátit směr, jímž se svět podle názorů různých odborníků i lidí z řad laické veřejnosti řítí do nedozírné ekologické katastrofy.

2.2 Narativní principy v environmentálních románech

Moderní romány pojednávající o environmentálních tématech v sobě spojují skutečnost a fikci, vědu a umění. Autor si proto vždy musí ujasnit, jak bude ve svém díle s touto dynamikou pracovat, z jakých faktů a tezí bude vycházet a jakým způsobem

---

⁵ Scott Slovic, Swarnalatha Rangarajan, and Vidya Sarveswaran, "Introduction," in *Routledge Handbook of Ecocriticism and Environmental Communication*, eds. Scott Slovic, Swarnalatha Rangarajan and Vidya Sarveswaran (New York: Routledge, 2019), 1–3.

⁶ Cheryll Glotfelty, "Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis" in *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, eds. Cheryll Glotfelty and Harold Fromm (Athens: The University of Georgia Press, 1996), xix.

je bude využívat, tj. uplatňovat, přizpůsobovat, přetvářet a mísit je s fikcí ve sféře světa příběhu.

Napětí mezi vědou či skutečností a fikcí, jejichž hranice mohou být nezřídka nejasné a nezřetelné, řeší autoři různě. Některá díla zobrazují přírodu, klimatickou změnu a environmentální problémy jasně a napřímo, bez zprostředkovávání a vysvětlování odborných teorií a předpovědí. Zmíněné napětí a nejistotu mohou přitom řešit kupříkladu tím, že s těmito teoriemi a předpověďmi rovnou nakládají jako s danými skutečnostmi a jistotami. Mnohdy však díla informace o environmentálních aspektech světa příběhu zprostředkovávají čtenáři či ostatním postavám nepřímo. K tomu podle Trexlera autoři využívají postavu vědce, v jehož diskurzu se v určité míře mísí fakta (tj. především vědecké poznatky a názory ze světa autora) a fikce (uplatňovaná autorem z uměleckých či významových důvodů).⁷

V antropocenních románech je vedle skutečnosti a fikce rovněž velmi důležitá práce autora s prostorem. Zatímco pro většinu lidí jsou relativně pomalu postupující klimatická změna a světové environmentální problémy pravděpodobně do velké míry abstraktními pojmy či jevy, autoři cli-fi je ve svých dílech zpřítomňují tím, že je jasně a zřetelně umísťují do určitého, byť přirozeně fikčního místa příběhu. Musí se proto popasovat s tím, jak tyto povětšinou globální jevy „zmenšit“, aby se vešly do omezeného prostoru světa příběhu tak, aby tvořily bezprostřední skutečnost, kterou zažívají a řeší postavy smyšleného světa. Rovněž se musí vyrovnat s tím, jak vylíčit proměnu daného světa, často skrze přírodní katastrofu či apokalypsu, tak, aby environmentální aspekty románu přesahovaly i do světa čtenáře a přes mísení faktů a fikce pro něj zůstaly aktuální a uvěřitelné.⁸

Klimatická změna a aktuální environmentální problémy navíc nejsou pouze tématem vědeckých a literárních diskurzů, nýbrž jsou do značné míry politizované, nejen proto, že se týkají celé společnosti, ale také proto, že řešení těchto problémů běžně vyžadují politická rozhodnutí a plány.

Ani samotné antropocenní romány povětšinou nedokážou být apolitické a autoři klimatických dystopií se ve svých dílech zabývají kritikou lidstva jako takového i jeho establishmentů. Vyčítají jim podceňování klimatické změny a ekologických rizik a hrozeb a neschopnost na ně efektivně reagovat. Dystopický děj a prostor světa příběhu,

---

⁷ Adam Trexler, *Anthropocene Fictions: The Novel in a Time of Climate Change* (Charlottesville: University of Virginia Press, 2015), 29–32.

⁸ Trexler, *Anthropocene Fictions*, 75–78.

včetně apokalyps, je tak nejčastěji výsledkem toho, jak se lidstvo dlouho katastroficky „přepečítávalo“, čímž způsobilo nedozírnou pohromu.

Vedle klimatických dystopií existují také díla, která se propojením politiky a environmentalismu zabývají spíše z hlediska konfliktu mezi dvěma stranami (mezi dvěma státy či mezi aktivisty a establishmentem).⁹

Environmentální romány, včetně děl dystopických, se objevují na světové, tedy i arabské a egyptské literární scéně, a reagují nejen na samotnou klimatickou změnu, ale obecněji na degradaci životního prostředí v regionu Blízkého východu a severní Afriky.

Díla tohoto typu arabské cli-fi literatury sdílejí určité motivy a principy. Většinou se zabývají tím, jaký dopad mají různé environmentální problémy na každodenní život městské populace. Významným dystopickým prvkem je rovněž apokalypsa, zhroucení civilizace doprovázené kupříkladu extrémními písečnými bouřemi, zemětřeseními či hladomorem, které z důvodu klimatických změn a zahrávání si člověka s přírodou (nejčastěji se jedná o nadměrné čerpání přírodních zdrojů) postihne svět příběhu. Přes veškerou ničivost apokalypsy ji však arabské společnosti v těchto dílech přežívají a s pomocí technologií a obnovitelných zdrojů budují „futuristická“ chytrá města. V dystopické a pesimistické vizi autorů se tak ale často děje na úkor lidské důstojnosti a svobody a autoritářský, despotický a zkorumpovaný establishment apokalypsu přežívá.¹⁰

2.3 Příroda a životní prostředí v arabské, a především egyptské literatuře

Příroda a životní prostředí byly již od prvopočátku arabské literární tradice významným básnickým a prozaickým tématem.

V předislámské poezii je patrna úcta a obdiv ke krásám přírody, ale i určitý respekt z nehostinného a nebezpečného pouštního prostředí. Poušť, její flora a fauna, obzvláště pak šelmy, dravci a básníkovo jízdňí zvíře jsou součástí popisné sekce mnoha *qašīd*.

Poušť se přirozeně objevuje i v poezii umajjovské a ‘abbāsovské doby, přičemž v umajjovské beduínské lyrice je výrazem básníkova osobního prožitku,

---

⁹ Trexler, *Anthropocene Fictions*, 119–121.

¹⁰ Teresa Pepe, “Environment and Climate Change in Contemporary Arabic Dystopian Fiction,” *MECAM Papers*, no. 2 (September 2022): 1–6

zatímco v 'abbāsovské manýristické poezii je příroda pouště pouze formální součástí básně, diktovanou konvencemi. V 'abbāsovské andaluské poezii je však příroda autentickým prvkem a ohniskem básnického zájmu není poušť, ale nesčetné zahrady, lesy a řeky.

V 'abbāsovské době vznikají mimo poezii i různá „protovědecká“ prozaická díla zabývající se přírodou nikoliv primárně umělecky, nýbrž ve snaze co nejlépe danou krajinu a zvířenu popsat a vysvětlit různé přírodní zákonitosti a procesy. Jiná díla z této doby, lékařská pojednání, se věnují znečištění ovzduší a vody a špatnému zacházení s odpadem jakožto příčinám rozšířených nemocí a epidemií.¹¹

Líčení přírodní, zejména venkovské krajiny, je rovněž významným motivem obrozenecké a raně moderní arabské literatury. Na konci 19. a začátku 20. století se objevuje sociálně kritická próza, která usiluje o poskytnutí realistického obrazu venkova, tamních poměrů a vztahu člověka k venkovské a pouštní přírodě. Venkov jako téma tak vystupuje například v kritickém naturalistickém díle *Zajnab* (1913) od Egyptřana Muḥammada Ḥusajna Hajkala či v díle *Du'ā' al-karawān* (1934, Volání hrdličky) od Ṭāhā Ḥusajna, které Pervine Elrefaei ve své publikaci dokonce označuje za prototyp „anti-dualistického ekologického feminismu“¹², tj. díla kritizujícího využívání environmentu muži za účelem útisku žen. Zpočátku se některé venkovské romány, jako například *'Audat ar-rūḥ* (1933, Návrat ducha) od Tawfīqa al-Ḥakīma, neubránily i určité míře idealizace venkovského prostředí, tj. přírody, nikoli však sociálních a ekonomických poměrů obyvatelstva.

Vývoj arabské románové a povídkové environmentální tvorby ve druhé polovině 20. a ve 21. století, experimentující s různými perspektivami a uměleckými proudy, rovněž významně ovlivnila klimatická změna a lokální i globální reakce na ni. Díla tohoto proudu charakterizuje především téma negativního vlivu člověka na životní prostředí a environmentální (ne)zodpovědnosti. Vzhledem k postupujícímu technologickému a průmyslovému rozvoji je proto téma hazardování s lidskými i přírodními zdroji významnou součástí nejen světových, ale i arabských moderních románů. O důsledcích narušení řádu vycházejícího z harmonického soužití člověka s přírodou v pouštním prostředí pojednává např. saúdsko-irácký autor 'Abdurrahmān

---

¹¹ Viz Lutfallah Gari, “Arabic Treatises on Environmental Pollution up to the End of the Thirteenth Century,” *Environment and History* 8, no. 4 (November 2002).

¹² Pervine Elrefaei, “Arabic Literature and Ecofeminism,” in *The Routledge Handbook of Ecofeminism and Literature*, ed. Douglas A. Vakoch (New York: Routledge, 2023), 128.

Munīf v díle *al-'Aššār wa 'ġtijāl Marzūq* (1973, Stromy a zavraždění Marzúqa) nebo v díle *an-Nihājāt* (1977, Konce).

Soužití a provázanost člověka, konkrétně ženy, s přírodou a životním prostředím řeší arabská ekofeministická románová tvorba, spojující environmentální a feministickou tematiku. Jako příklad takovéto literatury lze uvést dílo *al-Bāb al-maftūh* (1960, Otevřené dveře) od egyptské spisovatelky Laṭīfy az-Zajjāt, v němž je snaha koloniálních mocností ovládnout egyptské přírodní zdroje paralelou snahy diktátorského otce a vládnoucí autoritářské elity připoutat hlavní hrdinku k tradiční genderové roli skrze zákonitosti přírody a lidské přirozenosti.¹³

Ekofeminismus se rovněž objevuje v díle *Tafṣīl t̄ānawī* (2017, Drobný detail) od palestinské autorky 'Adanīji Šiblī, jehož tématem je environmentální rasismus, militarizované násilí a porušování práv žen, zvířat a rostlin. Román líčí negativní dopad pocitu nadřazenosti „kolonizátorů“ (v příběhu se jedná především o izraelské vojáky) na živou i neživou stránku palestinského životního prostředí.¹⁴

Životní prostředí, ať už pouštní, venkovské či městské, se objevuje i v moderních arabských povídkách. Egypt'an Muḥammad al-Mansī Qandīl tak ve své povídce *al-Maṭba'a al-qadīma* (2013, Stará tiskárna) líčí, jak hlavní postava dospívá k environmentální gramotnosti a pochopení provázanosti člověka s přírodou, zasluhuje se o prolomení „mlčení přírody“ a učí se empatictějšímu a etičtějšímu přístupu k ní.¹⁵

Mlčení přírody prolamují také díla *Buḥajra warā' ar-rīḥ* (1991, Jezero za větrem) od palestinského spisovatele Jahjā Jachlifa a *Kawābīs Bajrūt* (1976, Noční můry Bejrútu) od syrské autorky Ġādy as-Sammān. Tyto romány jsou originální a kreativní svým přístupem k pojednávání o přírodě, jelikož v nich vystupují různá zvířata a rostliny nikoliv pasivně jako pouhá součást prostředí, v němž se děj odehrává, ale jako postavy, které aktivně spoluutvářejí svět, jež obývají.¹⁶

Příroda a životní prostředí, zvláště pak důsledky klimatické změny či neadekvátní reakce člověka na ni, jsou rovněž častým tématem arabské dystopické románové a povídkové tvorby 21. století. Jako příklad lze uvést grafický román *The Solar Grid* (Solární mřížka), vycházející na pokračování od roku 2016, jehož autorem je egyptský umělec vystupující pod pseudonymem Ġanzīr (Ganzeer),

¹³ Elrefaei, "Arabic Literature and Ecofeminism," 130.

¹⁴ Elrefaei, "Arabic Literature and Ecofeminism," 128–129.

¹⁵ Gail Ramsay, "Ecological Literacy in an Egyptian Short Story," *Studia Semitica Upsaliensia* (January 2020), 1–2.

¹⁶ Nadine A. Sinno, "The Greening of Modern Arabic Literature: An Ecological Interpretation of Two Contemporary Arabic Novels," *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 20, no. 1 (February 2013), 126.

nebo irácké povídky *al-Mutakallim* (2016, v angl. překladu *The Worker*, tj. Dělník) od Dijā' Ğubajlīho a *Ḥadā'iq Bābil* (2016, Zahrady Babylonu) od Ḥasana Balāsima či právě román *Istichdām al-ḥajā* (2014, Užití života) od Aḥmada Nāḡīho, jehož analýza je předmětem této bakalářské práce. Román *Solární mřížka* pojednává o environmentálních dopadech Asuánské přehrady (což je v autorově podání typickým příkladem všeobecného negativního vlivu člověka na životní prostředí) nejen na Egypt, ale v rámci fikční roviny rozšířeně i na celý svět. Povídka *Dělník*, kterou lze zařadit k takzvané „petrofikci“, zkoumá význam ropy a líčí katastrofické důsledky vyčerpání jejích zásob na Blízkém východě.¹⁷

---

¹⁷ Pepe, “Environment and Climate Change,” 5–6.

3. Kulturně-historický kontext románu *Istichdām al-ḥajā*

3.1 Environmentální situace v arabském světě, především v Egyptě ve 21. století

Region Blízkého východu a severní Afriky čelí ve 21. století obrovským environmentálním tlakům spojeným s klimatickou změnou, které ještě umocňují sociální problémy a jevy, jako jsou rychlý nárůst populace a urbanizace, migrace či politické konflikty. Na provázanost regionálních konfliktů s environmentální situací upozorňuje kupříkladu zpráva o oblasti Jihozápadní Asie GEO-6 Assessment for West Asia uveřejněná Programem OSN pro životní prostředí (UNEP) v roce 2016. Ukazuje, že tak jako tyto konflikty ohrožují životní prostředí, tak jsou jednou z jejich příčin různé environmentální problémy. Války a ozbrojené konflikty mají negativní dopady nejen na životy lidí, ale i na jejich zdraví (např. v případě chemických reziduí z výbušnin) a na stav životního prostředí (vlivem nadměrného čerpání přírodních zdrojů apod.).¹⁸

Environmentální řízení a správa, která se zabývá řešením problémů životního prostředí, ať už je jejich příčinou válka, klimatická změna či rostoucí urbanizace, je ve státech zmíněné oblasti většinou v kompetenci vlády a účast místních úřadů je minimální. Environmentální problémy se vlády snaží řešit pomocí různých plánů s lokálním či plošným dosahem. Vzhledem k tomu, že region trpí mnoha ekonomickými a bezpečnostními problémy, kterými se vlády často zabývají přednostně, a vzhledem k tomu, že veřejnost nejen nemá téměř podíl na procesech environmentálního řízení, ale vykazuje i malé environmentální povědomí, bývá životní prostředí často na okraji politického i společenského zájmu.¹⁹

Jinak tomu není ani v případě environmentálního řízení a politiky Egypta, který se ve 21. století potýká s četnými problémy životního prostředí, jako jsou nedostatek vody, zvyšující se horko i sucho a znečištění vody a ovzduší, včetně poškození historických památek v důsledku tohoto znečištění.

Mnohé environmentální problémy v Egyptě souvisí s nárůstem urbanizace. Týkají se proto především Káhiry, tj. metropolitní oblasti Velké Káhiry.

---

¹⁸ Iyad Abumoghli and Matthew Broughton, "Environmental Outlook for the West Asia Region," in *Environmental Challenges in the MENA Region: The Long Road from Conflict to Cooperation*, eds. Hamid Poursan and Hassan Hakimian (London: Gingko, 2019), PDF e-book.

¹⁹ Abumoghli and Broughton, "Environmental Outlook."

Z nejpalčivějších problémů, o nichž pojednává právě i Nāğīho román *Istichdām al-ḥajā*, lze jmenovat extrémní dopravní ruch, který vede nejen k zácpám, ale přispívá i k již zmiňovanému znečištění ovzduší a hlukovému znečištění, nedostatek zeleně, nedostatečný svoz odpadu či problémy spojené se zanedbáváním tzv. „*‘ašwā’ijāt*“²⁰ a marginalizací jejich obyvatel. Káhira se navíc vyznačuje velkou environmentální nerovností, a to zejména mezi *‘ašwā’ijāt*, které trpí zmiňovanými problémy v mnohem větší míře než nově zbudovaná pouštní města, jako jsou např. Město 6. října nebo Nová Káhira.²¹

Pokud jde o znečištění káhirského ovzduší, způsobuje ho především velké množství aut, která mají neudržované motory a produkují tak větší množství emisí. Kromě aut přispívá k tomuto znečištění ze stejného důvodu i veřejná doprava. Významným faktorem je rovněž nebezpečné spalování odpadu přímo v ulicích.²² Světová zdravotnická organizace například ve studii zkoumající hodnoty PM10 (tj. částic polévatého prachu, které mohou způsobovat a zhoršovat zdravotní potíže) v letech 2011–2015 ve městech s více než 14 miliony obyvatel hodnotila Káhiru jako druhou nejvíce znečištěnou megalopoli, přičemž na prvním místě figurovalo Nové Dillí.²³

V Káhiře je významným environmentálním problémem i již zmiňovaný nedostatečný svoz odpadu. Tato aglomerace denně produkuje více než 15 tisíc tun odpadu. Celkově je zpracováno zhruba 60 procent tohoto odpadu, nicméně zpracování je plošně nerovnoměrné a průměrné hodnoty zpracovaného odpadu se pohybují mezi 0 procenty ve slumech a 90 procenty v bohatých rezidenčních oblastech.²⁴

Mnoho environmentálních problémů Káhiry, včetně těch, kterým se věnuje Nádžího román, souvisí s nedostatečným městským plánováním. To se projevuje zejména v *‘ašwā’ijāt*, v nichž žije značná část káhirské populace. Jsou lokální egyptskou variantou toho, co se v angličtině označuje jako „informal housing“ (neoficiální bydlení) či „informal settlement“ (neoficiální sídliště), a za posledních přibližně třicet let tvořily přes 60 procent vznikající obytné zástavby v Egyptě²⁵. Jedná se o jakoukoliv formu

---

²⁰ Výraz *‘ašwā’ijāt*, odvozený od arabského adjektiva „*‘ašwā’ir*“ s významem „nahodilý“, se užívá pro neoficiální sídliště, tedy slumy apod.

²¹ Haley Parzonko, “Environmental Inequalities in Cairo’s Urban Housing Sector,” Resilience, May 18, 2022, <https://www.resilience.org/stories/2022-05-18/environmental-inequalities-in-cairos-urban-housing-sector/>.

²² IQAir. “Air quality in Cairo City,” IQAir. Accessed December 17, 2023. <https://www.iqair.com/egypt/cairo/cairo-city>.

²³ World Health Organization, *Ambient air pollution: A global assessment of exposure and burden of disease* (Geneva: WHO Document Production Services, 2016), 28.

²⁴ Salman Zafar, “Garbage Woes in Cairo,” EcoMENA, November 30, 2022, <https://www.ecomena.org/garbage-cairo/>.

²⁵ United Nations Human Settlements Programme, *Egypt Housing Strategy* (Cairo: United Nations for Human Settlements, 2020), 14.

bydlení (většinou dočasnou, která se však časem mění v trvalou), iniciovanou a nadále existující mimo vládní regulaci, a tudíž z hlediska státu nezákonnou. Tento jev často provází rychle rostoucí urbanizaci a týká se především chudé městské populace v rozvojových zemích. Takové oblasti či čtvrtě s neoficiálním bydlením jsou oproti oblastem s oficiálním bydlením postiženy nedostatkem či rovnou absencí městského plánování. Důsledkem toho je mimo jiné horší kvalita ovzduší, málo zeleně a menší míra dostupnosti veřejných služeb, jako jsou právě svoz odpadu či přívod vody a elektřiny.²⁶

3.2 Autoritářství a environmentální politika Egypta ve 21. století

Egypt má dlouholetou tradici moderního republikánského autoritářství a politické převahy armády nad civilními aktéry. Prezident Ḥusnī Mubārak, který se moci ujal v roce 1981 po smrti Anwara as-Sādāta, byl u moci téměř třicet let. Přestože Egyptanům sliboval lepší a mírnější vládu, brzy v politice opět převládl autoritářský princip. Mubārak vládl pomocí tzv. zákona o výjimečném stavu (*qānūn at-ṭawāri*), díky němuž byly posíleny pravomoci policie, uzákoněna cenzura a pozastavena konstituční práva. Jeho režim byl v podstatě vládou tří aktérů, populisticko-nacionalistické Národní demokratické strany a úřednického a bezpečnostního aparátu. Politický disent byl potírán, prezidentské a parlamentní volby byly pouhou fraškou a z politických rozhodnutí a opatření těžila především úzká bohatá a zkorumpovaná vládnoucí elita, zatímco chudé egyptské masy nadále strádaly.²⁷

Přestože byl poté v rámci událostí arabského jara z let 2011–2012 Mubārak sesazen a v prezidentském křesle ho nahradil demokraticky zvolený Muḥammad Mursī, dlouholetý člen Muslimského bratrstva, skutečná demokracie zůstala pro Egyptany vzdáleným snem. Přestože Muslimské bratrstvo samo o sobě nebylo proti demokracii, jeho koncepce demokracie byla v mnohém až příliš povrchní a neliberální a jeho jednání vykazovalo i autoritářské tendence a praktiky.²⁸

Vojenský převrat v roce 2013 však ukázal, jak hluboko je autoritářský princip v egyptské politice a vlastně i společnosti zakořeněný. Od nástupu ‘Abd al-Fattāḥa as-Sīsīho k moci byl zaznamenán narůst zákonné i mimozákonné politické represe,

---

²⁶ Parzonko, “Environmental Inequalities“.

²⁷ Amin Saikal, “Authoritarianism, revolution and democracy: Egypt and beyond,” *Australian Journal of International Affairs* 65, no. 5 (November 2011), 531–2.

²⁸ Nathan J. Brown, “Egypt’s Failed Transition,” *Journal of democracy* 24, no. 4 (October 2013), 50–1.

zatýkání, věznění a „mizení“ politických oponentů i vlivu a moci armády, která přejímala pravomoci soudů či policie.²⁹

V rámci této egyptské autoritářské politiky se environmentální sféra začala od ostatních politických sfér oddělovat v 70. letech za Sādāta a v následujících desetiletích byla přijímána různá opatření za účelem „ochrany životního prostředí“ (*himājat al-bī'a*). Díky environmentálním expertům, místním a zahraničním konzultantům a úředníkům vznikaly nové instituce jako Ministerstvo životního prostředí³⁰, které přejímaly zodpovědnost za správu a regulaci environmentální politiky. Za vlády Mubāraka byly významné i sítě nestátních environmentálních aktivistů, kteří jako prostředky pro dosažení změn ve státní environmentální politice využívali různé kampaně a protesty. Obzvláště v 90. letech a na počátku nového tisíciletí získaly tyto kampaně na efektivitě a vlivu na státní politiku díky rozvíjejícím se nezávislým médiím, strategickému využívání slábnoucích politických institucí či zvýšené ochotě lidí zapojit se do přímého aktivismu.³¹

Přesto však environmentální záležitosti nebyly pro egyptskou politiku prioritou. Například egyptská Strana zelených (*Hizb al-chuḍr*) byla za Mubārakovy vlády důsledkem dominance Národní demokratické strany politicky i finančně výrazně oslabená. Někteří environmentalisté navíc kritizovali její programové prohlášení za přílišnou povrchnost a neurčitost. Přetrvávající vážné environmentální problémy Egypta rovněž budí pochybnosti o adekvátnosti politiky egyptského Ministerstva životního prostředí, které bylo kritizováno za neefektivitu, nejasnou environmentální politiku a absenci strategického rámce.³²

Ani za Sīsīho se v egyptské environmentální politice a její účinnosti neudály výraznější změny. V roce 2021 publikovala skupina mezinárodních expertů v oblasti zahraničních věcí s názvem The Working Group on Egypt otevřený dopis, v němž vyjádřila nesouhlas s tím, aby Egypt hostil COP 27 (Konferenci OSN o změně klimatu 2022). Sīsīho vláda je v dopise kritizována mimo jiné za pomalé reakce na klimatickou krizi, potlačování odborových a občanských organizací usilujících

---

²⁹ Bruce K. Rutherford, “Egypt’s New Authoritarianism under Sisi,” *Middle East Journal* 72, no. 2 (Spring 2018), 195–8.

³⁰ Jeannie L. Sowers, *Environmental Politics in Egypt: Activists, experts, and the state* (New York: Routledge, 2013), chap. 1, PDF e-book.

³¹ Sowers, *Environmental Politics in Egypt*, chap. 1.

³² Hoda Baraka, “The future of environmental politics in Egypt,” *Egypt Independent*, March 29, 2011, <https://egyptindependent.com/future-environmental-politics-egypt/?fbclid=IwAR2v9vv0fNMmOGFhEPHpEEMdroysYu4WaW4z-heCC343ZcrnmUiFio-pJ4g>.

o environmentální spravedlnost, přetrvávající problémy životního prostředí jako znečištění vody a ovzduší či ničení veřejné zeleně.³³

Velkým problémem egyptské politiky je rovněž již zmíněná environmentální nerovnost v aglomeraci Velké Káhiry. Environmentální problémy samotné Káhiry se vláda dlouhodobě snažila řešit stavbou nových pouštních měst, která měla být díky pokrokovým technikám a technologiím modernější a měla decentralizovat káhirskou neustále rostoucí populaci, přitáhnout obyvatele *‘ašwā’ijāt* a sejmut tak z Káhiry environmentální zátěž spojenou s urbanizací a neoficiálním bydlením. Sčítání lidu z roku 2006 však ukázalo, že nová města pojala pouze necelá 4 procenta káhirské populace. Bydlení v těchto městech totiž především z finančních důvodů (drahé domy a byty či nutnost vlastnit osobní auto pro cestování mezi městy) zůstalo pro chudou či nízkopříjmovou většinu Káhiranů nedostupné.³⁴ Ani v roce 2014 situace nevypadala příliš jinak, v pouštních městech žilo zhruba 3 až 5 procent káhirské populace a mezi 64 a 79 procenty budov bylo neobsazeno.³⁵ Města postupem času spíše chátrala, než prosperovala, a environmentální problémy Káhiry pomáhala řešit minimálně.

3.3 Cenzura a tabu v egyptské společnosti ve 21. století

Po vojenském převratu svobodných důstojníků v roce 1952, kdy se k moci dostal Ğamāl ‘Abd an-Nāšir, byl v roce 1955 vydán nový zákon, regulující cenzuru např. filmů, her, písní, desek či kazetových záznamů. Tento zákon platí již desítky let a v roce 1976 byl vydán ještě ministerský dekret, osvětlující jak pravidla pro cenzuru veškeré umělecké produkce, tak samotnou funkci, kterou má cenzura plnit. Podle článků tohoto zákona nesmí být publikována kupříkladu díla, která ospravedlňují mravní přečiny, zobrazují sexuální obsah, požívání drog a alkoholu či vraždu, nebo je v nich užíváno neslušných a vulgárních výrazů³⁶, což jsou prvky, jež významně figurují právě v Nāĝiho románu *Istichdām al-ħajā*.

---

³³ “Working Group on Egypt: Egypt Is the Wrong Choice to Host the Next Climate Summit,” POMED, November 4, 2021, <https://pomed.org/publication/working-group-on-egypt-egypt-is-the-wrong-choice-to-host-the-next-climate-summit/?fbclid=IwAR1ULoiwNphPyx3FOOG3qBgeMh1Je7eEj5bAeIPDbDoK2NjNEFpH237S-uY>.

³⁴ Steven Viney, “Cairo’s desert cities fail to contain growing population,” Egypt Independent, August 4, 2011, <https://egyptindependent.com/cairos-desert-cities-fail-contain-growing-population/>.

³⁵ Daniel Zwangleitner, “Cairo New Towns – From Desert Cities to Deserted Cities,” Failed Architecture, April 28, 2014, <https://failedarchitecture.com/cairo-new-towns-from-desert-cities-to-deserted-cities/?fbclid=IwAR1E15DsIpQd5fFceY19X16kV-hixLyuPncajf9EHSpgHaQguablqbsdUhl>.

³⁶ Nehad Selaiha, “The Fire and the Frying Pan: Censorship and Performance in Egypt,” *TDR: The Drama Review* 57, no. 3 (Fall 2013), 22–23.

Navzdory střídání vládnoucích garnitur tento zákon o cenzuře z roku 1955, stejně jako samotný autoritářský princip, v egyptské politice přetrvává. Jeho prosazování má v zemi na starosti nejen Ministerstvo kultury, ale i Ministerstvo vnitra, Ministerstvo pro sdělovací prostředky (*Wizārat al-i'lām*) či různé bezpečnostní instituce a aparáty jako např. vojenská zpravodajská služba.³⁷

Vedle této státem uplatňované cenzury se však od 70. let začala objevovat ještě společenská, nestátní cenzura. Tu vykonávají různí jednotlivci, hnutí či sociální a politické nestátní neziskové organizace. Tyto subjekty často požadují zákaz či oficiální cenzuru určitého uměleckého díla, obtěžují jeho autora či dokonce podávají žaloby. Tento typ cenzury bývá nejčastěji motivován konzervatismem, náboženským přesvědčením či snahou o represii určitých názorů či projevů.³⁸

Cenzura uměleckých děl a projevů je v Egyptě čím dál větším problémem. Neméně závažná jsou proto i celospolečenská tabu, která se právě liberálnější umělecké počiny a díla často snaží detabuizovat. Proti tomu však protestují konzervativci, tvořící většinu společnosti, a snaží se této detabuizaci, která by pro ně implikovala ztrátu moci a jistot, zabránit. Tabuizovaná témata, proti jejichž prolamování konzervativci brojí, zahrnují například mimomanželský sex, sexuální obtěžování a ženskou obřízku, užívání drog, duševní potíže či určité environmentální otázky. To všechno jsou tabu, o jejichž prolomení se mimo jiné snaží i román *Istichdām al-ḥajā*.

Detabuizace těchto a dalších témat je přitom velice důležitá, jelikož se týkají jevů, které ve značné míře sužují moderní egyptskou společnost dodnes.

Některé jevy, jako je sexuální obtěžování či ženská obřízka, si zaslouží pozornost zejména za účelem boje proti porušování práv daných obětí či postižených. Ženy proto čím dál více na tyto problémy veřejně upozorňují a píší a hovoří o prožitém traumatu v příspěvcích na sociálních platformách, kupříkladu s hashtagem #MeToo, který odkazuje na mezinárodní společenské hnutí proti sexuálnímu obtěžování.³⁹

Jiné jevy, jako jsou duševní potíže či sex, naproti tomu potřebují v egyptské společnosti normalizovat kvůli zajištění co nejlepší informovanosti lidí, dobrých mezilidských vztahů či zdraví a zdravotní péče.

---

³⁷ Selaiha, "The Fire and the Frying Pan," 24–5.

³⁸ Selaiha, "The Fire and the Frying Pan," 34.

³⁹ Luke Tyson, "#MeToo in Egypt: Egyptian Women Stand Up to Culture of Violence," Morocco World News, February 13, 2021, <https://www.moroccoworldnews.com/2021/02/334830/metoo-in-egypt-egyptian-women-stand-up-to-culture-of-violence>.

Podle průzkumu egyptského Ministerstva zdravotnictví z roku 2018, zkoumajícího vzorek 22 tisíc náhodně vybraných rodin, trpělo duševními obtížemi 25 procent Egyptanů, nejčastěji úzkostmi či depresí (nezřídka spojenou i se zneužíváním návykových látek). V posledních letech navíc duševní zdraví mnoha lidí v Egyptě, ale i celosvětově, negativně ovlivnily i skutečnosti spojené s pandemií koronaviru.⁴⁰ Odstranění stigma duševních potíží je tedy v egyptské společnosti velice důležité.

V neposlední řadě existují v Egyptě témata a jevy, jako jsou četné environmentální otázky a problémy, které potřebují detabuizovat z důvodu zvýšení environmentálního povědomí egyptské společnosti, přispění k ekologickému aktivismu či jeho podnícení nebo zvýšení tlaku na státní i nestátní aktéry, jejichž rozhodnutí životní prostředí ovlivňují. Snahy o detabuizaci témat životního prostředí v Egyptě se navíc stávají čím dál důležitějšími, a to nejen z důvodu pokračujících či dokonce stupňujících se environmentálních problémů, nýbrž i kvůli vzrůstajícím represím environmentálních vědců, novinářů, aktivistů, skupin a organizací ze strany vlády.⁴¹

---

⁴⁰ Michelanie Allcock, "A Look at Mental Health in Egypt," The Borgen Project, February 18, 2022, <https://borgenproject.org/mental-health-in-egypt/>.

⁴¹ "Egypt accused of thwarting environmental groups ahead of COP2," Al Jazeera, September 12, 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/12/ahead-of-cop27-egypt-environment-groups-express-fear-hrw>.

4. Autor, soudní proces s autorem

4.1 Aḥmad Nāḡī jako spisovatel

Aḥmad Nāḡī (nar. 1985) je egyptský novinář, spisovatel a bloger původem z města al-Mansūra na severovýchodě země. Je autorem několika románů, jmenovitě např. *Rogers* (2007), *Istichdām al-ḥajā* (2014, Užití života), *Wa `n-Numūr li-ḥuḡratī* (2020, A tygři mému pokoji) a *an-Nihājāt as-sa`īda* (2023, Šťastné konce). Rovněž napsal sbírku povídek a dvě knihy literatury faktu o egyptské blogové scéně a o svém pobytu ve vězení.

Poté, co byl zneplatněn soudní rozsudek, který Nāḡīmu udělil podmíněný trest odnětí svobody, a jeho soudní proces byl uzavřen, bylo spisovateli dovoleno opustit Egypt. Odstěhoval se do Spojených států, kde dosud žije se svou rodinou.

V rozhovoru pro literární magazín Hotel uvedl Nāḡī, že sám sebe nevnímal jako autora, který svým psaním bojuje proti politickým tabu či cenzuře, a spíše chtěl z lásky k fikci jednoduše napsat dílo, jehož psaní si sám užije a rád si ho přečtou i jeho přátelé.⁴² Jeho román *Istichdām al-ḥajā* přesto v mnohém opravdu přispívá k detabuizaci různých jevů, často cenzurovaných a potlačovaných, a kritizuje egyptské autoritářství a environmentální politiku tím, že upozorňuje na jejich negativní vlivy na Káhírany a prostředí, v němž žijí. „V románu a obecně v mé tvorbě mi nejde ani tak o politickou změnu, jako spíše o dopady politických změn na lidi a město,“ upřesnil v témže rozhovoru. Nāḡī, pesimistický ohledně budoucího osudu Káhiry, dle svých slov rovněž v díle *Istichdām al-ḥajā* předpověděl, že Káhira jako město nemá budoucnost. Poukázal přitom na projekt výstavby nového egyptského hlavního města.⁴³

V jiném rozhovoru, který poskytl v roce 2018, vyjadřuje Aḥmad Nāḡī rovněž své obecné přesvědčení, že „síla umění spočívá v jeho schopnosti odkrývat mravní závoj, který pod záminkou stability či dodržování morálky vnucují instituce společnosti“, a názor, že umění pomáhá „změnit převažující morálku ve společnosti“⁴⁴,

---

⁴² Sam Diamond, “BEIGE Writing... Ahmed NAJI in conversation with Sam DIAMOND,” Hotel, Accessed December 17, 2023, <https://partisanhotel.co.uk/Ahmed-Naji>.

⁴³ Diamond, “BEIGE Writing“.

⁴⁴ Yz Chin, “Imprisoned in Egypt for His Writing, Ahmed Naji is Finally Free: The author of “Using Life” on his new beginnings in exile,” Electric Literature, September 6, 2018, <https://electricliterature.com/imprisoned-in-egypt-for-his-writing-ahmed-naji-is-finally-free/?fbclid=IwAR3a8K97E3d9KGdMjHykrRMYWwY0GYQkenDB7pJR-t5OTHrzU15tpsWEr0>.

čímž pravděpodobně naráží právě na schopnost umění a literatury detabuizovat a normalizovat určitá společenská témata.

4.2 Soudní proces s Aḥmadem Nāḡīm

Román *Istichdām al-ḥajā* vyšel v Egyptě v roce 2014. Cenzoři původně dílo schválili, nicméně potom, co byl v srpnu daného roku v literárním časopise *Achbār al-'adab* (Literární noviny) uveřejněn úryvek z tohoto díla, zobrazující sexuální aktivity, užívání drog a pití alkoholu, si jistý Hāni' Šālih Tawfīq stěžoval na policii, že Nāḡīho román „porušuje veřejné mravy“ a že jemu osobně způsobil citovou újmu. Tato stížnost odstartovala vyšetřování státního zástupce vedoucí k tomu, že Nāḡī a Ṭāriq aṭ-Ṭāhir, editor zmíněného časopisu, v němž úryvek vyšel, byli z porušování veřejných mravů skutečně obviněni a v následném soudním procesu i souzeni. Na začátku roku 2016 byli Nāḡī a Ṭāhir sice zproštěni obvinění, nicméně žalující strana případ dohnala až k odvolacímu soudu, který v únoru oběma uložil nejvyšší možný trest. Pro Ṭāhira to znamenalo pokutu 10 tisíc egyptských liber (v tehdejší kurzu v přepočtu zhruba 31 tisíc korun), pro Nāḡīho však dva roky vězení. Po deseti měsících a třech neúspěšných pokusech o odvolání bylo v prosinci odsouzení změněno na podmíněné a Aḥmad Nāḡī byl propuštěn. V květnu 2018 pak obnovené soudní řízení nakonec původní rozsudek zneplatnilo a Nāḡī dostal pokutu 20 tisíc egyptských liber (v tehdejší kurzu zhruba 24 tisíc korun).⁴⁵

Obvinění a soudní proces s Aḥmadem Nāḡīm byly od samého začátku mezinárodně vnímány jako útok proti svobodě slova a literatury. Za Nāḡīho se proto postavila nestátní nezisková organizace English PEN (která je zakladatelkou asociace PEN International), zabývající se lidskými právy. Spustila kampaň, v níž vyzývala širokou veřejnost k podpoře Nāḡīho například skrze platformu Twitter a hashtag #FreeNaji (Osvobod'te Nāḡīho), podepsáním petice či oslovením egyptských úřadů a veřejných činitelů.⁴⁶ Mimo to více než 120 předních spisovatelů a umělců různých národností apelovalo v roce 2016 v otevřeném dopise na prezidenta Sīsīho

---

⁴⁵ Alison Gibbons, "Using Life and Abusing Life in the Trial of Ahmed Naji: Text World Theory, Adab, and the Ethics of Reading," *Journal of Language and Discrimination* 3, no. 1 (2019), 1.

⁴⁶ "Take action for imprisoned novelist Ahmed Naji", English PEN, Accessed December 17, 2023, <https://www.englishpen.org/posts/campaigns/take-action-for-imprisoned-novelist-ahmed-naji/>.

a volalo po Nāġiho osvobození.⁴⁷ V květnu téhož roku byla navíc organizací PEN America, členkou zmíněné asociace, Nāġimu udělena cena PEN/Barbey Freedom to Write Award jako uznání za jeho boj za svobodu projevu.⁴⁸

Pro pátrání po skutečných důvodech Nāġiho obvinění a odsouzení je však nutné pochopit kontext represí za Sīsīho režimu. Od počátku Sīsīho vlády se míra a rozsah potlačování svobody projevu postupně zvětšovaly. Útisku, zatýkání a věznění čelili jak novináři, tak i režimu nepohodlní umělci. Došlo např. i k zavírání kulturních center či vynucenému částečnému zbourání galerie moderního umění v centru Káhiry.⁴⁹ Represe se však často týkaly i apolitických liberálních uměleckých projevů (včetně těch prolamujících společenská tabu) v oblastech jako tanec, hudba či divadlo, a obecně lidí, kteří neodpovídají mainstreamové egyptské kultuře nebo jsou součástí určité menšiny, jako v případě členů LGBT komunity, ateistů či různých náboženských skupin.⁵⁰

Toto konzervativní tažení Sīsīho režimu nejen proti politickým, ale i apolitickým liberálním projevům ve snaze zavděčit se masám proto může vrhnout světlo i na proces Aġmada Nāġiho. Vzhledem k Nāġiho činnosti a tvorbě se někteří autorovi podporovatelé nicméně domnívají, že v jeho případě šlo o represii z politických důvodů, jelikož Nāġi otevřeně kritizoval korupci ve státním aparátu za Sīsīho režimu.⁵¹ Když k tomu navíc připočteme i výraznou kritiku egyptského autoritářství a environmentální politiky, obsaženou právě v románu *Istichdām al-ġajā*, zdá se politická motivace jeho odsouzení pravděpodobnou možností.

---

⁴⁷ David Batty, "Philip Roth, Patti Smith and Woody Allen join protest at jailing of Egyptian writer," *The Guardian*, May 10, 2016, <https://www.theguardian.com/books/2016/may/10/philip-roth-patti-smith-and-woody-allen-join-protest-at-jailing-of-egyptian-writer>.

⁴⁸ "Ahmed Naji," PEN America, Accessed December 17, 2023, <https://pen.org/advocacy-case/ahmed-naji/>.

⁴⁹ Batty, "Philip Roth, Patti Smith".

⁵⁰ Edmund Bower, "Four More Years of Censoring Culture in Egypt", *The Atlantic*, March 26, 2018, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/03/egypt-sisi-election-art-censorship/556325/>.

⁵¹ Batty, "Philip Roth, Patti Smith".

5. Analýza *Istichdām al-ḥajā* – motivy kritiky

5.1 Kritika Káhiry a jejích environmentálních problémů

Káhira a její environmentální situace je významným motivem románu *Istichdām al-ḥajā*, na němž lze ukázat dva z principů antropocenních románů, a sice práci autora s prostorem a prolínání skutečnosti a fikce.

Děj románu je zasazen do jasně určeného fikčního prostředí, které však v mnohém přímo odkazuje na skutečnou Káhiru 21. století. V příběhu jsou uváděna jména geografických lokalit, jako je samotné město Káhira, její čtvrti (al-Warrāq, ...), ulice (Fajšalova ulice, ...) či města káhirske aglomerace (Město 6. října, ...). Jev globálního oteplování je v Káhiře spíše implicitní, smísený s explicitněji pojatými lokálními problémy spojenými s urbanizací, a autor čtenáři nezprostředkovává a nevysvětluje vědecké teorie či prognózy.

Kombinace vlivů globálního oteplování (především zvýšeného horka a vlhka) a problémů s odpadem, nadměrným hlukem, znečištěním vody či extrémním dopravním ruchem tvoří bezprostřední skutečnost, s níž se potýkají postavy ve světě příběhu. Environmentální problémy fikční Káhiry, s nimiž se setkávají postavy a tedy i čtenář téměř na každé stránce románu, jsou jednoznačně propojené s reálnou paralelou problémů v egyptském hlavním městě. Environmentální aspekty románu jsou díky tomu zcela zpřítomněné a přesahují i do světa čtenáře, pro něhož se tím stávají uvěřitelné, a přes časté prolínání skutečnosti (v podobě odkazů na egyptskou environmentální a kulturně-historickou realitu) a fikce (tj. smyšleného děje a postav) ho jasně upozorňují na naléhavost a aktuálnost špatné environmentální situace v Káhiře.

Výrazným kritickým dystopickým a environmentálním motivem Nāḡīho románu je proto samotný popis Káhiry, v níž se odehrává děj příběhu. „Vítejte v Káhiře, v pekle, kde život je jedno velké čekání a zápach odpadků a trusu zvířat je pořád všude“⁵², cynicky a stručně líčí hlavní postava Bassām své město. Posměšně ho prezentuje stylem, jímž se běžně vítají a lákají turisté, avšak místo předností města s hořkostí uvádí pouze jeho negativa.

Bassām v příběhu běžně používá hrubého, drsného, expresivního a negativně zabarveného jazyka (včetně vulgarismů), když se zmiňuje o egyptském hlavním městě, což jasně vypovídá o jeho negativním vztahu ke Káhiře. Názorně tuto tendenci osvětluje

---

⁵² Aḥmad Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā* (Cairo: Marsūm, 2014), 50.

kupříkladu dlouhý výčet negativních přívlastků, jimiž v rozmluvě s Īhābem⁵³ město častuje a jež poukazují nejen na fyzické problémy města (špinavé, plné odpadků, znečištěné, přečpané, vlhké, horké, ...) ⁵⁴, ale i na jeho celkovou atmosféru (ubohé, škaredé, tmavé, shnilé, mrtvé, ...) ⁵⁵ a jeho špatný vliv na psychiku káhirského obyvatelstva (otravné, zlostné, cholerické, ...) ⁵⁶. O ponuré atmosféře Káhiry se vyjadřuje rovněž postava Rīm, která stejně jako Bassām nenachází pro Káhiru dobrého slova, když na jeho otázku: „Kde je pohřbena hudba?“ odpoví „Koukni se na to smetiště kolem sebe... Koukni se na ty ulice“ ⁵⁷.

Dojem ponurosti a bezútěšnosti, jež Káhiru a její obyvatele nikdy neopouští, navíc ve čtenáři navozuje nejen text, ale i černobíle či šedě laděné ilustrace.

Nehostinnou povahu města čtenáři skrze řeč přibližují nejen postavy, ale i Káhira samotná, která je v příběhu několikrát personifikovaná a v přímé řeči promlouvá na své obyvatele a vyjevuje svou zlomyslnou povahu. „Kdykoliv tě můžu nechat trčet (*maḥšūran*, vmáčknutého, tj. uvězněného v koloně aut) na semaforu víc než hodinu“ ⁵⁸, říká jim v narážce na časté dopravní zácpy. Bassām vlastní vůli přiřkne také Egyptu, když si povzdechne, že ho „nechal ztraceného a zlomil mu srdce“ ⁵⁹.

Tak jako pro bezútěšnost Káhiry mluví jazyk postav i jí samotné, tak je čtenáři zprostředkována i skrze environmentální problémy, jimiž trpí město i jeho obyvatelé. Autor přitom čtenáře nijak nešetří, čímž komunikuje naléhavost jejich vyřešení a podtrhuje alarmující situaci města. Explicitně je proto v románu zmíněno mnoho z těchto problémů, které významně přispívají k navození dystopického rázu Káhiry.

Jedním z problémů je znečištění vody, uvedené například sarkastickým vtípem o tom, že víno Káhiřanům dává pravdu, pivo sílu a voda pouze bakterie ⁶⁰. Zápach z odpadků a prasečích farem ⁶¹ a extrémní dopravní ruch a časté zácpy jsou dalšími palčivými problémy. Pomalá doprava a zácpy jsou zřejmě tak běžné, že Bassām výjimečně rychlou a lehkou dopravu jednou v textu oceňuje obrazným přípitkem.

---

⁵³ Ředitel tzv. Společnosti městských architektů (*Ġam'īyat mi'mārī al-madīna*), která si najímá Bassāma, aby pro ni vytvořil několik filmů o Káhiře.

⁵⁴ Nāġī, *Istichdām al-ḥajā*, 130.

⁵⁵ Nāġī, *Istichdām al-ḥajā*, 130.

⁵⁶ Nāġī, *Istichdām al-ḥajā*, 130.

⁵⁷ Nāġī, *Istichdām al-ḥajā*, 19.

⁵⁸ Nāġī, *Istichdām al-ḥajā*, 143.

⁵⁹ Nāġī, *Istichdām al-ḥajā*, 183.

⁶⁰ Nāġī, *Istichdām al-ḥajā*, 175.

⁶¹ Prasečí farmy jsou jevem typickým pro čtvrť Manšījat Nāšir a její slumovou část Zabbālīn. Většina obyvatel čtvrti se žíví jako popeláři neoficiálním sběrem odpadků, mezi nimiž se rovněž často chovají prasata. Viz Adam Ramsey, “In Cairo’s Garbage City Illegal Pig Farming Is Coming Back,” *Vice*, April 8, 2014, <https://www.vice.com/en/article/8qk3pb/in-cairos-garbage-city-illegal-pig-farming-is-coming-back>.

Častěji však Bassām, který jezdí autobusem, v příběhu uvízne v zácpě a je atakován z mnoha stran jak vlivy způsobenými globálním oteplováním, tak problémy souvisejícími se zvyšující se urbanizací – ohlušujícím troubením aut, nesnesitelným horkem a vlhkem a špínou a zápachem autobusu přeplněného zpocenými lidmi. Bassāmovi je z toho všeho na zvracení, a proto si otevírá okno. Zvenku ho však do nosu praští zápach odpadků. Autor tak jasně dává čtenáři najevo, že v Káhiře není od environmentálních problémů žádného úniku.

Káhirské environmentální problémy jsou však nejvíce patrné v místech, kde se nachází *‘ašwā’ijāt*, neoficiální sídliště, do nichž se stěhuje především městská chudina. Tato místa postrádají oficiální městské plánování, kvůli čemuž se jim nedostává veřejných služeb (svozu odpadu, přívodu elektřiny apod.) ani správního dohledu. Charakterizuje je proto všeobecný chaos, špína a zápach, které ještě zhoršují nezámek či neschopnost jejich obyvatel udržovat pořádek. Místa a jejich obyvatelé proto jen čím dál více chátrají a strádají. Příkladem takového neoficiálního sídliště je čtvrť Warrāq, jejímž detailním a působivým popisem v románu autor rovněž přispívá k detabuizaci tématu káhirských environmentálních problémů. Bassām v daném popisu líčí chudinské slumy, v nichž si hrají děti ve špíně a odpadcích, mezi nemocemi zamořenými prasaty (čímž nepochybně naráží na to, že lidé v těchto místech žijí jako zvířata, tj. v nelidských podmínkách), kde jsou pyramidy odpadků schválně navršovány tak, aby se zabránilo proudění větru (jež by pouze kolem ještě více rozšířilo zápach a chemikálie), a kde lidé z pouličních lamp kradou elektřinu. Alarmující chudobu podstatné části káhirskeho obyvatelstva také ilustruje příhoda, kdy se na Bassāma vrhne malé dítě a dotírá na něj, aby mu dal libru na jídlo.

Neutěšenost poměrů nejen v městských *‘ašwā’ijāt* také dobře vystihuje Bassāmův poznatek, že „paprsek světla“ (čímž přeneseně myslí cokoliv pozitivního, hezkého a radostného) v Káhiře hned udusí environmentální problémy, jako jsou všudypřítomné mouchy, sezónní černý mrak (*saḥāba sawdā*)⁶², vrstva prachu či „výkřiky bolesti obřezaných žen“⁶³, když je jejich manželé nutí do sexu, tedy výkřiky odrážející problémy sociální.

---

⁶² Jedná se o sezónní jev, který je nad Káhirou zaznamenáván od roku 1997. Objevuje se na podzim, je částečně způsoben pálením rýžové slámy farmáři a výrazně zvyšuje znečištění města. Viz Mariam Rizk, “Air pollution: New attempts to tackle Cairo’s black cloud,” BBC News, March 7, 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39108213>.

⁶³ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 59.

5.2 Kritika egyptské politiky

5.2.1 Kritika environmentální politiky

Vzhledem k palčivým environmentálním problémům Káhiry není překvapivé, že výrazným motivem díla je i kritika environmentální politiky. I tato fikce je tedy výrazně politická, což je dalším z principů antropocenních románů. Jelikož se v politickém prostoru, egyptský nevyjímaje, běžně stává životní prostředí pouhým prostředkem, a nikoliv cílem, věnuje se Nāḡīho román také kritice egyptské environmentální politické koncepce a strategií městského plánování, které hodnotí jako neefektivní až nesmyslné či absurdní. Jako jemu podobné romány vyčítá vládám podceňování klimatické změny a ekologických rizik a hrozeb. To, jak se establishment dlouho katastrofálně „pře počítával“, i zde způsobí apokalypsu. Ta je v příběhu nazvaná „Pouštní tsunami“ a jejími projevy jsou větry, vlhko, vlna veder, kouř, mimořádně silný a dlouhotrvající *chamāsīn*⁶⁴ a řada zemětřesení spojených s trhlinami a propady půdy, které jsou pro Káhiru a její obyvatelstvo v mnohém zkázonosné – způsobují zdravotní potíže (dušení, záněty očí, dýchací obtíže, srdeční infarkt, ...) a nehody na silnicích, ničí rozvodné a dopravní sítě a pohřbívají město propadající se do země pod horami písku. Jsou příčinou miliardových finančních škod a milionových ztrát na životech.

Apokalypsa, jež je nezřídka v podobných románech čistě přírodní katastrofou, má však v tomto díle poněkud rozdílné, temnější barvy, jelikož je uměle spuštěna postavou pojmenovanou Paprika (*Bābrīkā*), jednou z vedoucích tzv. Společnosti městských architektů (*Ġam'ījat mi'mārī al-madīna*), jako součást strategie, jež má navždy smazat ze světa nezdařile plánované město Káhira a nastolením totalitní vlády této organizace umožnit přeživším vytvoření udržitelnější a „lepší“ společnosti.

Nepovedené městské plánování, které způsobilo či zhoršilo mnohé environmentální problémy Káhiry, je v románu výrazně kritizováno. Městské plánování má ve světě příběhu na starosti již zmíněná Společnost městských architektů. Její obecná strategie je však nejen dlouhodobě neefektivní, ale v mnohém i absurdní. Společnost se nejprve snažila zmenšit environmentální zátěž Káhiry ždímáním přírodních zdrojů „ve jménu pokroku“ a následnou stavbou nových měst v jejím okolí, nicméně to se ukázalo jako krok vedle.⁶⁵ Když Společnost neuspěla se stavbou měst,

---

⁶⁴ Pojmem *chamāsīn* se označuje vítr, který v Egyptě každoročně vane na jaře (většinou v dubnu) po několik dní a přináší s sebou horko, sucho a písek a prach z pouště.

⁶⁵ Zde je jasná narážka na politiku skutečných egyptských vlád, jež se špatnou situací v Káhiře také dlouhodobě neúspěšně snaží řešit nadměrným čerpáním zdrojů a výstavbou pouštních měst v aglomeraci Velké Káhiry.

začala razit absurdní myšlenku, že hlavním řešením environmentálních problémů je změnit pohled Káhířanů na město tak, aby si uvědomili jeho krásu. To znamená, že místo aby tato společnost prakticky řešila reálné problémy města, pouze s lidmi cynicky manipuluje a vnucuje jim falešnou iluzi, že to škaradé, špinavé, znečištěné město, přečpané lidmi a plné odpadků je vlastně skvělé a nádherné, jen aby umlčela stížnosti obyvatel a zadusila odpor. Tuto iluzi jim vnucuje především skrze rétoriku, která má pomocí překroucené historie Egypta vzbudit v Káhířanech nostalgii po slavné a velkolepé minulosti města a národní hrdost, aby se na své město dívali růžovými brýlemi, čímž román jasně naráží na prázdné sliby a populisticko-nacionalistickou rétoriku skutečných egyptských autoritářských režimů.

Politická populisticko-nacionalistická environmentální rétorika a širší společenský „zelený diskurz“ jsou v díle rovněž extenzivně kritizovány. „Zelená“ se totiž postupem času v ústech politiků, umělců, ale i environmentálních aktivistů stala především líbivým a módním účelovým sloganem a chytlavým slovem v propagačních materiálech a reklamách, užívaným za účelem přitáhnout pozornosti či zisků. „I stříbrný a bílý měsíc zezelenal“⁶⁶, stěžuje si hyperbolicky a s dávkou hořkosti Bassām na toto „přezelenění“. Slogany jako „Bojujme proti žluté!“⁶⁷ či „Chceme, aby [poušť] zůstala zelená!“⁶⁸, jsou pouze prázdnými politickými floskulami, které mají v lidech uspokojit určitý pocit individuální a národní „zelené identity“. Podobné slogany se používají např. i ve spojení se skutečným projektem Egypta, který usiluje o ekologické obnovení pouštní biodiverzity⁶⁹. Tento dosud pokračující projekt byl v minulosti kritizován ochránci přírody jako nepraktický a dlouhodobě neudržitelný.⁷⁰ Čas tak ukáže, zda nadšené slogany byly, podobně jako v románu *Istichdām al-ḥajā*, pouze prázdnými populisticko-nacionalistickými frázemi, nebo pomohou přinést opravdovou změnu k lepšímu.

---

⁶⁶ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 34.

⁶⁷ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 33.

⁶⁸ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 33.

⁶⁹ V angličtině se tento umělý proces nazývá „desert greening“. Toto slovní spojení se v arabštině (*tachdīr aṣ-ṣaḥrā*) objevuje i v Nāḡīho románu.

⁷⁰ Will Rasmussen, “Egypt plan to green Sahara desert stirs controversy,” Reuters, October 8, 2007, <https://www.reuters.com/article/2007/10/09/us-desert-egypt-idUSL2651867020071009/>.

5.2.2 Kritika autoritářství

Na populisticko-nacionalistickou rétoriku naráží i další aspekt motivu kritiky egyptské politiky, který se však už netýká environmentálních záležitostí, ale autoritářství.

Společnost městských architektů lze totiž vnímat jako určitou paralelu egyptské politické scény. Tu vykreslují jednotliví členové této společnosti, kteří podobně jako skuteční politici v příběhu vystupují převážně formálně oblečení, mají drahé byty a jezdí luxusními auty (např. limuzínou) a jsou v každé situaci suverénní a sebevědomí. To vše je staví do výrazného kontrastu s obyčejnými Káhiřany, kteří jezdí špinavými přeplněnými autobusy, povětšinou žijí v bídě a jejich životy jsou plné nejistoty. Tento kontrast lze proto vnímat jako narážku na propastný rozdíl mezi úzkou vrstvou bohatých politiků a chudou většinou obyvatelstva.

Bohatí egyptští politici se odrážejí převážně ve významných členech Společnosti, kteří představují jednotlivé politické proudy a tendence na egyptské politické scéně. Paprika (symbol převládajícího autoritářského principu) a Īhāb (jenž po čase přeběhne od autoritářství k liberálně-demokratickému principu), jsou dva charismatičtí ideologové, mistrní manipulátoři, kteří bravurně zvládají lidem podsouvat svoje myšlenky a názory, čímž připomínají výrazné osobnosti egyptské politiky jako Nāšira či Mubāraka.

Manipulace Společnosti městských architektů s lidmi skrze nacionalisticko-populistickou propagandu je častým prvkem světa příběhu a je zjevnou paralelou manipulace skutečných autoritářských režimů s obyvatelstvem. Bassām se kupříkladu zmiňuje o billboardech u dálnice, na nichž jsou vyobrazeni svěží usměvaví šťastní lidé, zatímco smutní a unavení Káhiřané žijí ponurou městskou realitu. V médiích se ozývají prázdné slogany jako „Hezky nahlas, vždyť svoboda nezemře!“⁷¹, zatímco lidé trpí sociální a politickou nesvobodou. Filmy, které Společnost chce, aby pro ni Bassām natočil, mají být v duchu realismu, a přitom v nich zamýšlí manipulovat se zobrazováním prostoru, např. aby řeka Nil jakožto symbol Egypta a egyptského národa, neprotékala tou „škaredou a špinavou“ Káhirou, jíž ve skutečnosti teče, ale Gízou, s pyramidami jako dalším národním symbolem, a Městem 6. října.

V této své nacionalisticko-populistické propagandě si však Společnost běžně protiřečí. Jak již bylo řečeno, nejdříve skrze nostalgii po skvělé minulosti města lidi přesvědčuje o kráse Káhiry. Po apokalypse ale obrátí a tuto nostalgii potírá, aby si lidé, kteří katastrofu přežili, náhodou neuvědomili, že v minulosti se jim žilo lépe

---

⁷¹ Nāḡī, *Istichdām al-ḡajā*, 51. V arabském originále „*Alī, wa 'alī 'ṣ-ṣōt, il-ḡurrīja miš ha-tmūt!*“

než v totalitě, již Společnost pod vedením Papriky po apokalypse nastolila. Tyto rozpory v propagandistické rétorice nepochybně odkazují na to, že i autoritářské režimy nezřídka svá tvrzení a slogany svévolně obrací i o 180 stupňů, podle toho, co se jim zrovna hodí, a ve skutečnosti jim nejde o trvalé hodnoty, jako je svoboda či blaho obyvatel, kterými svou vládu legitimizují.

S nacionalisticko-populistickými slogany a propagandou souvisí i cenzura, které se dopouští jak fikční Společnost městských architektů, tak skutečné egyptské autoritářské režimy. Autoritářská až totalitní Společnost ovládá trh s knihami. Díky tomu dokáže nejen sama překrucovat historii a pravdu úpravou některých děl, aby byla v souladu s její ideologií a šířila její propagandu, ale může i zakazovat a stahovat díla, jež považuje za nepřijatelná pro její verzi skutečnosti, minulé i přítomné.

Společnost však neovládá pouze trh s knihami, ale kupříkladu i filmařský, potravinářský či stavební průmysl. To ji přirozeně dělá zodpovědnou za špatné městské plánování Káhiry. Díky uměle vyvolané apokalypse v tomto hlavním městě, jejímž účelem bylo smazat „nepovedenou“ minulost a odstranit environmentální problémy (včetně milionů lidí, čímž cynicky a nelidsky vyřešila problém vysoké urbanizace), však může Společnost začít s městským plánováním „znovu a lépe“.

Pomocí technického pokroku a technologických vymožeností tedy tato totalitní organizace nejen přetváří již existující pouštní města Velké Káhiry ve futuristická „smart cities“⁷², ale také postupně ovládá i veškerý průmysl, obchod, politiku a celou egyptskou společnost. V tu chvíli začne káhirské (a egyptské) obyvatelstvo permanentně kontrolovat a radikálně potírat nekonformní jedince, jež umlčuje, zatýká či rovnou vraždí, a mnoho lidí tak kvůli autoritářství, které danou apokalypsu přežívá, přichází o důstojnost, svobodu, ale i život. V tomto přístupu Společnosti lze spatřovat paralelu s (nejen) egyptskými autoritářskými režimy, které se snaží dostat veškerý veřejný, ale i osobní život obyvatel pod kontrolu, a své odpůrce nemilosrdně trestají.

---

⁷² Toto je pravděpodobně narážka na snahu (ve skutečnosti nezřídka pouze deklarovanou či neúspěšnou) egyptské vlády stavět nová města v káhirské aglomeraci moderní, ale i obecně na vládní modernizační projekty.

6. Analýza *Istichdām al-ḥajā* – motiv frustrace

6.1 Osobní nesvoboda a krize identity

Neutěšená environmentální a politická situace má výrazně negativní dopad na obyvatele Káhiry. „Samotný vzduch je v tomhle městě zkažený, Bisu⁷³, už dávno nás nakazil (dosl. znečistil) rakovinou,“ vysvětluje Rīm Bassāmovi. „I kdybychom odešli, ponese se tu nemoc v sobě. Na tuhle nemoc z odpornosti zemřeme.“⁷⁴

Tato promluva má jak doslovný, tak přenesený význam a odkazuje nejen na znečištěné ovzduší Káhiry, které způsobuje obyvatelům zdravotní potíže včetně vážných onemocnění jako rakovina plic⁷⁵, ale i na to, že životní prostředí, v němž Káhiřané žijí, má dlouhodobý negativní vliv také na jejich psychiku. Káhira je dle Bassāmových slov potlačovaná „trojstrannou dohodou mezi politikou, náboženstvím a společností“. Tyto strany ji utlačují pomocí „zákazů“ (*maḥāḍīr*, dosl. věcí, na které je třeba si dávat pozor), jiným slovem tabu.⁷⁶ Tato tabu společně se špatnou environmentální situací a autoritářskou povahou režimu vyvíjí na lidi nesmírný tlak a způsobují jim dlouhodobý stres a frustraci.

Frustrace fikčních a nepochybně i skutečných Káhiřanů pramení z hluboké propasti mezi tím, po čem touží, tj. především osobní svoboda, a tím, čeho se jim dennodenně dostává. Člověk jako jedinec nemá v Káhiře nad ničím kontrolu. Nemá v moci ani sám sebe, jelikož jeho situaci do velké míry určuje město a společnost, co v něm žije. Je neustále pod dohledem jak režimu, tak společnosti, které dohlíží na to, aby se choval konformně. Člověku je tak znemožněno projevat své pravé city a vyjadřovat své myšlenky, musí být ostražitý, hlídat si soukromí a často musí mít dvě identity – vnější, kterou mu společnost diktuje, a vnitřní, své přirozené já. Život v tomto neustálém rozporu vytváří jen další stres a zesiluje prožívanou frustraci.

S frustrací se Káhiřané nerodí, většinou však do ní dospějí již v mladém věku, jak ukazuje *Istichdām al-ḥajā* na příkladu mladého intelektuála Bassāma a jeho vrstevníků (Rīm, Munā a dalších). Jako děti a dospívající jsou přirozeně optimističtí a touží po úspěchu a naplnění svých snů. Jsou plni ideálů a energie.

---

⁷³ Bisu je Bassāmova přezdívka. Jedná se o autobiografický prvek, který odkazuje na autorovo alter ego a avatara, pod nímž vystupoval na internetu během svých blogerských let.

⁷⁴ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 110.

⁷⁵ Viz Ali Wheida et al., “Tackling the mortality from long-term exposure to outdoor air pollution in megacities: Lessons from the Greater Cairo case study,” *Environmental research* 160 (October 2017).

⁷⁶ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 59.

Chodí na demonstrace, protože věří, že změna poměrů je možná. Jakmile však začnou dozrávat v dospělém věku, více a více na ně doléhají společenská tabu (jako příklad lze uvést Bassāma, který se plný úzkosti a strachu z domovníka a mravnostní policie kradl do bytu své dívky, aby s ní prožil první sex, nebo Rīm, jež musela své romantické vztahy tajit před konzervativní rodinou), setkávají se s prvními většími neúspěchy na univerzitě, v práci a ve vztazích a zjišťují, že život a svět je v mnohém ohledu marný (jako když Bassām zjistil, že čtyři roky studia politologie jsou mu ve skutečnosti k ničemu a že ho pouze naučily, jak být bezpáteří⁷⁷).

Dlouhodobá nespokojenost, stres a frustrace z marnosti života a světa nezřídka nakonec fikční i skutečné mladé Káhiřany zlomí. Přestanou věřit ve změnu, a tudíž se přestanou i sociálně a politicky angažovat. Ztratí ambice a jsou pasivní a neteční. Mluví s hořkostí v hlase a s notnou dávkou cynismu a sarkasmu, jak ukazují postavy románu. Nenávidí tu „škaredou, znečištěnou, shnilou, zlostnou“ Káhiru („Do prdele s Káhirou⁷⁸, ráno, v noci, večer a navěky!“⁷⁹, zní Bassāmův výbuch nahromaděné frustrace) a její společnost, jelikož je viní za svůj zkažený život. Nezřídka navíc tito mladí Káhiřané trpí různými neřešenými a vlastně obtížně řešitelnými psychickými problémy jako úzkostmi a depresemi (v případě postavy Mūda a do jisté míry i Bassāma) či mániemi (Munā), mimo jiné i proto, že duševní potíže a poruchy jsou v egyptské společnosti tabuizované a stigmatizované.

Ale ani když se svou frustrací a psychické problémy pokusí mladí Káhiřané řešit emigrací do ciziny, jejich život se často nezlepší. I když opustí prostředí Káhiry, nedokážou se ho zbavit, jelikož se nesmazatelně vtisklo do jejich minulosti a osobní i kulturní identity. „I kdybychom odešli, ponese si tu nemoc v sobě“, trefně poznamenala Rīm. Ošklivost a neutěšenost Káhiry a její společnosti v nich tedy zůstává a láká je k sobě zpátky. Táhne je to zpět do prostředí, které sice nenávidí, avšak bez něhož si připadají nesví. Zdá se tak, že pro jedince není od frustrace a nespokojenosti úniku.

Neunikne jim nejen jedinec, ale ani celá káhirská společnost jako taková, jelikož všichni lidé, co ji tvoří, kolektivně vyrůstají ve stejné špatných environmentálních

---

⁷⁷ Arabským výrazem *ta' rīs*, který lze přeložit jako „bezpáteří chování“, se v románu naráží na problém korupce, klientelismu a podlézání vlivným a mocným, na praktiky, které v autoritářském režimu běžně člověka dostanou dál než schopnosti a úsilí.

⁷⁸ V arabském originále je použit ještě vulgárnější výraz „*kuss umm al-Qāhira*“, který s ohledem na povahu své závěrečné práce raději nepřekládám doslova ani nevysvětluji.

⁷⁹ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 51.

a sociálních podmínkách. Jejich budoucnost i budoucnost jejich potomků bude tedy s největší pravděpodobností stejná. „Jaká budoucnost? Vždyť už v ní jsme, a jak jí mám po krk (*aš 'uru bi-s-sa 'm minhu*),“⁸⁰ vyjadřuje svůj pesimistický pohled na osud Káhiry a jejích obyvatel Bassām.

Neradostná situace přítomné i budoucí Káhiry je navíc čtenáři zprostředkována nejen prostřednictvím životů a frustrace románových postav, ale i prostřednictvím práce autora s časem. Děj románu se neodehrává chronologicky, ale výrazně anachronicky, s častým a někdy i poněkud nejasným přeskokováním v čase, což lze vnímat jako doklad Bassāmova (tj. vypravěčova) i autorova přesvědčení, že minulost, přítomnost a budoucnost jsou v Káhiře totožné a že špatné káhirské poměry budou trvat i nadále.

6.2 Útěk od frustrace

Přestože od bezútěšných káhirských sociálních, environmentálních a politických poměrů podle románu není nakonec úplného úniku, mladí Káhiřané ve světě fikčním i skutečném nacházejí určité způsoby, jak se své frustrace alespoň dočasně a na chvíli zbavit.

Jedním ze způsobů je sex, který provozují postavy v románu velmi často. Projevy sexuality, jako je například předmanželský sex, homosexualita či transsexualita, jsou v egyptské společnosti tabuizované či zakázané. Nelze se však divit, že toto „zakázané ovoce“ je nejen pro mladé lidi přitažlivé a vyhledávané.

Konzervativní společnost (včetně mravnostní policie) mnohým lidem brání, aby ukojili svou touhu a uspokojili přirozené potřeby. To v nich vyvolává jen další frustraci a strach z toho, že je někdo při sexuálních aktivitách přistihne a udá (jako v případě již zmíněné Bassāmovy příhody s prvním sexem).

Čím větší tlak konzervativní společnost na mladé Káhiřany jako Bassām, Rīm či Munā vyvíjí, tím více oni touží projevit svou lidskou přirozenost a vzepřít se tak nesvobodě, která na ně v Káhiře neustále doléhá. Často proto své sexuální aktivity dohání až k nezdravému a ve výsledku i škodlivému přístupu k sexu samotnému, což znamenitě ilustruje případ hlavní postavy románu.

Bassām s dívkami nenavazuje partnerské vztahy založené na vzájemné lásce, přátelství a porozumění, ale provozuje s nimi pouze promiskuitní nezávazný sex (tzn. udržuje s nimi vztahy, pro něž se používá moderní termín „kamarádi s výhodami“).

---

⁸⁰ Nāǧī, *Istichdām al-ḥajā*, 35.

Tento druh sexu však Bassāma, který ve skutečnosti touží po lidské blízkosti a souznění, nadále nechává citově vyprahlým. O sexu navíc Bassām často mluví velmi hrubě, dělá necitelné sexuální narážky a vtipy a používá sprostá slova. Ta jsou dalším ze způsobů uvolňování nahromaděné frustrace a zároveň napovídají, že Bassām vnímá sex poněkud cynicky jako prostředek pro ukojení živočišných pudů a vzdor vůči nenáviděné společnosti, nikoliv jako krásnou a příjemnou součást partnerských vztahů.

Vedle častého cynického nezávazného sexu se mladí Káhiřané ve snaze ventilovat svou frustraci uchylují i k užívání drog. Čtenář nezdědka sleduje postavy románu ubalovat si joint, nejčastěji hašiše, a v přítomnosti přátel či dobrých známých, ať už v soukromí či na větší párty (kde se rovněž hodně pije alkohol), ho jen tak mezi řečí kouřit.

Důvody, proč mladí Káhiřané berou drogy, a jaké pocity v nich vyvolávají, názorně ukazují ilustrace v kapitole čtyři, které zobrazují Bassāma poté, co užil příliš mnoho hašiše. Bassāmovi se ve tváři zračí smutek a únava a zažívá hořké vzpomínky na minulost, kterou by nejradši zapomněl. To může být i jedním z důvodů, proč drogu vzal. Drogové opojení mu brzy úlevu zapomnění opravdu poskytne. To vyjadřují obrázky, na nichž Bassām smrká do kapesníku a následně ho hází za sebe, což symbolizuje oprostění od bolesti a zklamání minulosti. Postupující Bassāmovo opojení, které grafika pomáhá vyjádřit především pomocí čím dál markantnější ztráty jasně definovaných tvarů a kontur Bassāmova těla, mu přináší kýženou úlevu. To vyjadřuje především jeho blažený výraz, zatímco pohodlně uložený v papírové loďce odplouvá po klidném moři na opuštěný ostrov, prostý čehokoliv, co by mu i jen zdánlivě připomínalo neradostnou minulost a přítomnost. Nakonec však na poslední ilustraci Bassāmovo opojení pomalu vyprchává, což může čtenář vpozorovat jak z mísení prvků jeho drogové fantazie a skutečného prostředí Káhiry, tak i z jeho opětovného nabytí jasných tvarů a kontur. Bassām se tak vrací do pochmurného života, jak lze vidět na jeho opětovně smutném a unaveném výraze.

Takováto velmi otevřená a explicitní detabuizace v mnohém problematických návyků Káhiřanů, jako je braní drog, pití alkoholu či nezávazný promiskuitní sex, je jedním ze zásadních přínosů románu *Istichdām al-ḥajā*. Důležitost této detabuizace navíc dokládá i fakt, že byla konzervativci a autoritářským režimem použita proti autorovi, který byl za otevřené upozorňování na zoufalé způsoby Káhiřanů, jak uniknout frustraci způsobené ve velké míře společností, životním prostředím a politikou, nakonec obviněn, souzen a uvězněn za domnělé „porušení veřejných mravů“.

6.3 Krize mezilidských vztahů

Románově detabuizované nezdravé způsoby uvolnění však Káhiřany dlouhodobě ještě více ničí, jak čtenáři ukazují osudy Bassāma a jeho vrstevníků. Vedle pokračující dlouhodobé frustrace z neutěšených poměrů životního prostředí, společenského tlaku a různých tabu mají totiž přirozeně negativní dopad nejen na jedince jako takového, ale i na mezilidské vztahy.

Vztahy s okolím mohou být narušeny kvůli psychickým potížím, jako jsou zvýšená podrážděnost, náladovost, vztek či úzkosti a deprese, které může způsobovat a umocňovat nejen stres a frustrace, ale i užívání drog a alkoholu. To vše spolu s nezdravým přístupem k sexu negativně ovlivňuje vztahy jedince s ostatními a vyvolává konflikty v mezilidských vztazích.

Kvůli frustraci ze společenských, politických a environmentálních poměrů a kvůli svým psychickým problémům mladí Káhiřané v románu nedokážou navazovat a udržovat harmonické a naplňující vztahy. Slovy Rīm, tento „vnější hnus (*qaraf*)“, čímž má na mysli právě tyto špatné poměry, „pronikl všem lidem do duše a zkazil ji“⁸¹. Proto podle ní Káhiřané „ztratili schopnost komunikovat pokojně“⁸². Vztahy, které navazují, jsou provázené mnoha nepříjemnými jevy. Jsou konfliktní, plné nepochopení, hádek a urážek, a jsou příliš povrchní. Lidé v nich často zažívají pocit nepochopení a odcizení.

Kromě frustrace z prostředí jsou vztahy podmíněny a spoluutvářeny i různými tabu a nešvary okolní společnosti, jako je kupříkladu stále velmi rozšířené sexuální obtěžování. Tyto tlaky a jevy udržují jedince v neustálém napětí, stresu či dokonce strachu a tyto negativní emoce si přenáší i do mezilidských vztahů. „Všechny romantické vztahy jsou v Káhiře napjaté“⁸³, jak poznamenává Bassām.

Romantické vztahy nemohou Káhiřané kvůli napětí a strachu naplno prožívat a rozvíjet, což názorně ukazuje příklad Bassāma a Munā. Přestože se Bassām do Munā téměř bláznivě zamiluje, lásku v sobě potlačuje ve snaze předejít hořkému zklamání, jelikož ze zkušenosti očekává, že by jejich vztah nakonec stejně skončil rozchodem. Udržuje s ní proto pouze jakýsi nezávazný poměr, přátelství čas od času obohacené sexem.

---

⁸¹ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 44.

⁸² Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 44.

⁸³ Nāḡī, *Istichdām al-ḥajā*, 65.

Vedle romantických vztahů jsou i ostatní mezilidské vztahy obyvatel Káhiry daleko od ideálního stavu. Kvůli špatným sociálním, politickým, environmentálním a nepochybně i ekonomickým poměrům se k sobě Káhiřané chovají v mnohém ohledu cynicky, povrchně či dokonce hrubě. Kromě již zmíněných konfliktů, hádek a urážek je problémem například i faleš, jak ukazuje přístup Tihāmīho, Bassāmova šéfa. Ten předstírá, že je Bassāmův kamarád a že ho zajímá jeho život, ale na jeho slova mu odpovídá lhostejným „Dobře, dobře...“⁸⁴ tak často, až ho kvůli tomu Bassām začne cynicky parodovat.

Podobná faleš často zakrývá nejen nezáměr, ale i antipatii či dokonce nenávisť. To dobře ukazuje Bassāmova poznámka o tom, že číšník či parkovač aut se falešně usmívá, aby od lidí dostal dýško, ale „prokleje tě, jakmile se k němu otočíš zády“⁸⁵.

Nesnášenlivost a bezohlednost spolu s dlouhodobou frustrací z prostředí může někdy způsobit i fyzický konflikt. Jako příklad lze uvést příhodu Bassāma s taxikářem. Bassām, frustrovaný dopravní špičkou a horkem, vystoupil z taxíku, který se zasekl v zácpě. Zatímco přecházel ulici, jiný taxík ho málem srazil a jeho zrcátko ho udeřilo do předloktí. Vztekly Bassām řidiče daného taxíku sprostě okřikl, načež řidič, frustrovaný zácpou, v níž s autem také uvízl, vystoupil a pustil se s Bassāmem do hádky. Kvůli napětí obou dvou pak tento konflikt rychle eskaloval, až taxikář Bassāma fyzicky napadl.

Nebýt dlouhodobé frustrace, nemusel se konflikt vůbec takto vyhrotit, což lze samozřejmě říci i o hádkách mezi Bassāmem a jeho dívkami či přáteli i obecně o povaze mezilidských vztahů. Ty jsou, jak už bylo zmíněno, kvůli nespokojenosti s prostředím, v němž obyvatelé Káhiry žijí, podobně konfliktní, vyhrocené a napjaté. Tento stav nadále přispívá k prohlubování stresu a frustrace jednotlivce a pomáhá tak dotvářet bludný kruh jeho beznaděje.

---

⁸⁴ Nāǧī, *Istichdām al-ḥajā*, 83.

⁸⁵ Nāǧī, *Istichdām al-ḥajā*, 51.

7. Závěr

Cílem této bakalářské práce byla analýza dystopických (a) environmentálních prvků a detabuizace sociálních a environmentálních témat v textovém a v menší míře i v grafickém obsahu románu *Istichdām al-ḥajā* (Užití života) egyptského spisovatele Aḥmada Nāḡīho z roku 2014.

Román *Istichdām al-ḥajā* vypráví o četném trápení a utrpení, jemuž dennodenně čelí káhirská společnost, a upozorňuje na jeho příčiny. Významnou příčinu představují environmentální problémy, ještě navíc do velké míry přehlížené či podceňované širší společnosti a establishmentem. Vedle nich životy Káhiřanů negativně ovlivňuje autoritářská egyptská politika a konzervatismus společnosti, které na jedince vyvíjí nadměrný tlak a okrádají ho o osobní svobodu. Tím, že se román soustřeďuje na osudy mladých Káhiřanů, přispívá rovněž k destigmatizaci duševních obtíží, s nimiž se tato generace kvůli kulturním, sociálním a environmentálním problémům potýká, i k detabuizaci způsobů, jak se s nahromaděným stresem a frustrací vyrovnává, tedy především sexu a užívání drog.

Utrpení Káhiřanů a jeho příčiny vykresluje román prostřednictvím příběhu o tom, jak se nešťastný mladý intelektuál Bassām a jeho přátelé zapletou s tajemnou Společností městských architektů (paralela skutečné egyptské politické scény), která se po vlastním dlouholetém špatném městském plánování rozhodne vyřešit problémy Káhiry uměle vyvolanou apokalypsou. Díky bohatému ději a mnoha popisným pasážím odhaluje román nejen nešvary moderní egyptské společnosti, ale i hlubší a univerzálnější zákonitosti lidské povahy a environmentu.

Nāḡīho dílo znamenitě ukazuje čtenáři, že jedinec je do značné míry utvářen prostředím, v němž žije, tedy kombinací přírody a lidských výtvorů a společnosti. Neadekvátní reakce egyptského establishmentu na klimatickou změnu a neefektivní městské plánování, společně se sociálními problémy jako politická nesvoboda, chudoba a tlak konzervativní společnosti a různá tabu a stigmata vytváří ve fikční i skutečné Káhiře negativní milieu života.

Pokud je jedinec, podobně jako románové postavy Bassām, Rīm, Munā a další, dlouhodobě s takovým prostředím nespokojen, zažívá stres a frustraci, které se časem stávají chronickými a negativně ovlivňují jeho psychiku. Často pak dochází ke změnám jeho osobnosti (nárůst pesimismu, cynismu, nihilismu, agresivity apod.) a nezřídka trpí

i různými nepříjemnými duševními stavy či potížemi, jako jsou úzkosti, deprese, hypersexualita.

Osvobodit se od psychických potíží a chronické frustrace je přitom (nejen) pro Káhiřany velmi těžké, jelikož ne vždy lze změnit nebo opustit prostředí, v kterém člověk žije. Komplikuje mu to jak neochota opustit „známé“ a vydat se vstříc „neznámému“, tak fakt, že dané prostředí, ať chce či nikoliv, tvoří integrální součást jeho identity.

Ve snaze uniknout frustraci proto lidé jako Bassām mohou sklouznout k neblahým a ničivým návykům a závislostem, jako je kouření, konzumace alkoholu, užívání drog a promiskuita.

Pocity frustrace a nezdravé způsoby jejího uvolňování neničí však pouze jedince samotného, ale negativně ovlivňují i jeho mezilidské vztahy. Člověk může v realitě, stejně jako Nāġiho postavy ve fikční Káhiře, zažívat bouřlivá vzplanutí a rychlá vyhasnutí náklonnosti a lásky, sklony k hádkám, urážkám a agresivitě nebo pocit odcizení a nemožnosti sblížení a navázání přátelství či partnerských vztahů.

Frustrace z prostředí je tudíž problémem nejen jedince, ale celé společnosti, jejíž kritika tvoří další zásadní složku románu. Nejvýrazněji je v něm kritizován egyptský společenský establishment, a to jak za svou insuficientní, neadekvátní a neefektivní environmentální politiku, tak za samotnou autoritářskou až totalitní povahu, která dlouhodobě dominuje politické scéně.

Praktiky skutečných egyptských autoritářských režimů se odrážejí v jednání fikční Společnosti městských architektů. U obojího lze spatřovat mnoho z tendencí, jako jsou rozsáhlá regulace různých aspektů veřejného a politického života, omezování politických a osobních svobod (za pomoci cenzury, posíleného vojenského a policejního dohledu a pravomocí), potlačování projevů disentu, svévolné zatýkání, věznění či popravky politicky nepohodlných jedinců a v neposlední řadě i korupce a klientelismus.

Autoritářské režimy a jejich představitelé se přitom snaží udržet u moci za každou cenu. Politická rozhodnutí, která činí prorežimní politikové, jsou proto podřízena právě tomuto cíli a prospívají především establishmentu a mnohem méně ovládané společnosti. To může být jedním z důvodů, proč se životní prostředí a environmentální politika dlouhodobě nachází na okraji zájmu egyptských autoritářských vlád a režimů.

Nepřiměřená a nedostatečná reakce establishmentu na klimatické změny a neefektivní městské plánování a řešení chudoby má velký dopad na zhoršování prostředí Káhiry a kvality života jejích obyvatel. Román *Istichdām al-ḥajā* proto prostřednictvím světa příběhu upozorňuje na skutečné naléhavé a palčivé environmentální problémy.

Postupující klimatická změna a její důsledky jsou vedle sociálních a ekonomických důvodů jednou z hlavních příčin rostoucí urbanizace, postihující nejvíce právě egyptské hlavní město. Znečištění vody a vzduchu, nadměrný hluk či nedostatečný svoz odpadu a špinavé ulice nejen znepríjemňují život obyvatelům a zvyšují jejich nespokojenost a frustraci, ale nezřídka způsobují zdravotní potíže a různá onemocnění a mohou vést dokonce i ke smrti.

Poukazováním na zbytečnou smrt, duševní a tělesné nemoci, poruchy a strádání tisíců, ne-li milionů Egyptů, román Aḥmada Nāḡīho nejen upozorňuje na zhoubné vlivy politického autoritářství a přehnaného společenského konzervatismu a volá po svobodě a spravedlnosti pro ztrápené město a zemi, ale také vybízí čtenáře ze všech koutů světa k větší rozumnosti, pochopení, ohleduplnosti, a především k větší lidskosti, která by měla být univerzálním principem.

8. Bibliografie

Prameny

Nāġī, Aḥmad. *Istichdām al-ḥajā* (Užití života). Cairo: Marsūm, 2014.

Literatura

Abumoghli Iyad, and Matthew Broughton. “Environmental Outlook for the West Asia Region.” In *Environmental Challenges in the MENA Region: The Long Road from Conflict to Cooperation*, edited by Hamid Pouran and Hassan Hakimian. London: Gingko, 2019. PDF e-book.

Brown, Nathan J. “Egypt’s Failed Transition.” *Journal of democracy* 24, no. 4 (October 2013): 45–58.

Elrefaei, Pervine. “Arabic Literature and Ecofeminism.” In *The Routledge Handbook of Ecofeminism and Literature*, edited by Douglas A. Vakoch, 126–136. New York: Routledge, 2023.

Gari, Lutfallah. “Arabic Treatises on Environmental Pollution up to the End of the Thirteenth Century.” *Environment and History* 8, no. 4 (November 2002): 475–88.

Gibbons, Alison. “Using Life and Abusing Life in the Trial of Ahmed Naji: Text World Theory, Adab, and the Ethics of Reading.” *Journal of Language and Discrimination* 3, no. 1 (2019): 1–18.

Glotfelty, Cheryll. “Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis.” In *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*, edited by Cheryll Glotfelty and Harold Fromm, xv–xxxvii. Athens: The University of Georgia Press, 1996.

Pepe, Teresa. “Environment and Climate Change in Contemporary Arabic Dystopian Fiction.” *MECAM Papers*, no. 2 (September 2022): 1–11.

Ramsay, Gail. "Ecological Literacy in an Egyptian Short Story." *Studia Semitica Upsaliensia* (January 2020): 1–12.

Rutherford, Bruce K. "Egypt's New Authoritarianism under Sisi." *Middle East Journal* 72, no. 2 (Spring 2018): 185–208.

Saikal, Amin. "Authoritarianism, revolution and democracy: Egypt and beyond." *Australian Journal of International Affairs* 65, no. 5 (November 2011): 530–44.

Selaiha, Nehad. "The Fire and the Frying Pan: Censorship and Performance in Egypt." *TDR: The Drama Review* 57, no. 3 (Fall 2013): 20–47.

Sinno, Nadine A. "The Greening of Modern Arabic Literature: An Ecological Interpretation of Two Contemporary Arabic Novels." *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment* 20, no. 1 (February 2013): 125–43.

Slovic Scott, Swarnalatha Rangarajan, and Vidya Sarveswaran. "Introduction." In *Routledge Handbook of Ecocriticism and Environmental Communication*, edited by Scott Slovic, Swarnalatha Rangarajan and Vidya Sarveswaran, 1–11. New York: Routledge, 2019.

Sowers, Jeannie L. *Environmental Politics in Egypt: Activists, experts, and the state*. New York: Routledge, 2013. PDF e-book.

Trexler, Adam. *Anthropocene Fictions: The Novel in a Time of Climate Change*. Charlottesville: University of Virginia Press, 2015.

United Nations Human Settlements Programme. *Egypt Housing Strategy*. Cairo: United Nations for Human Settlements, 2020.

Wheida, Ali, Amira Nasser, Mostafa El Nazer, Agnes Borbon, Gehad A. Abo El Ata, Magdy Abdel Wahab, Stephane C. Alfaro. "Tackling the mortality from long-term exposure to outdoor air pollution in megacities: Lessons from the Greater Cairo case study." *Environmental research* 160 (October 2017): 223–31.

World Health Organization. *Ambient air pollution: A global assessment of exposure and burden of disease*. Geneva: WHO Document Production Services, 2016.

Internetové zdroje

“Ahmed Naji.” PEN America. Accessed December 17, 2023. <https://pen.org/advocacy-case/ahmed-naji/>.

Allcock, Michelanie. “A Look at Mental Health in Egypt.” The Borgen Project. February 18, 2022. <https://borgenproject.org/mental-health-in-egypt/>.

Baraka, Hoda. “The future of environmental politics in Egypt.” Egypt Independent. March 29, 2011. <https://egyptindependent.com/future-environmental-politics-egypt/?fbclid=IwAR2v9vv0fNMmOGFhEPHpEEMdroysYu4WaW4z-heCC343ZcrnmUiFio-pJ4g>.

Batty, David. “Philip Roth, Patti Smith and Woody Allen join protest at jailing of Egyptian writer.” The Guardian. May 10, 2016. <https://www.theguardian.com/books/2016/may/10/philip-roth-patti-smith-and-woody-allen-join-protest-at-jailing-of-egyptian-writer>.

Bower, Edmund. “Four More Years of Censoring Culture in Egypt.” The Atlantic. March 26, 2018. <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/03/egypt-sisi-election-art-censorship/556325/>.

Chin, Yz. “Imprisoned in Egypt for His Writing, Ahmed Naji is Finally Free: The author of “Using Life” on his new beginnings in exile.” Electric Literature. September 6, 2018. <https://electricliterature.com/imprisoned-in-egypt-for-his-writing-ahmed-naji-is-finally-free/?fbclid=IwAR3a8K97E3d9KGdMjHykrRMYWwY0GYQkenDB7pJRr-t5OTHrzU15tpsWEr0>.

Diamond, Sam. “BEIGE Writing... Ahmed NAJI in conversation with Sam DIAMOND.” Hotel. Accessed December 17, 2023. <https://partisanhotel.co.uk/Ahmed-Naji>.

“Egypt accused of thwarting environmental groups ahead of COP2.” Al Jazeera. September 12, 2022. <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/12/ahead-of-cop27-egypt-environment-groups-express-fear-hrw>.

IQAir. “Air quality in Cairo City.” IQAir. Accessed December 17, 2023. <https://www.iqair.com/egypt/cairo/cairo-city>.

Parzonko, Haley. “Environmental Inequalities in Cairo’s Urban Housing Sector.” Resilience. May 18, 2022. <https://www.resilience.org/stories/2022-05-18/environmental-inequalities-in-cairos-urban-housing-sector/>.

Ramsey, Adam. “In Cairo’s Garbage City Illegal Pig Farming Is Coming Back.” Vice. April 8, 2014. <https://www.vice.com/en/article/8qk3pb/in-cairos-garbage-city-illegal-pig-farming-is-coming-back>.

Rasmussen, Will. “Egypt plan to green Sahara desert stirs controversy.” Reuters. October 8, 2007. <https://www.reuters.com/article/2007/10/09/us-desert-egypt-idUSL2651867020071009/>.

Rizk, Mariam. “Air pollution: New attempts to tackle Cairo’s black cloud.” BBC News. March 7, 2017. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-39108213>.

“Take action for imprisoned novelist Ahmed Naji.” English PEN. Accessed December 17, 2023. <https://www.englishpen.org/posts/campaigns/take-action-for-imprisoned-novelist-ahmed-naji/>.

Tyson, Luke. “#MeToo in Egypt: Egyptian Women Stand Up to Culture of Violence.” Morocco World News. February 13, 2021. <https://www.moroccoworldnews.com/2021/02/334830/metoo-in-egypt-egyptian-women-stand-up-to-culture-of-violence>.

Viney, Steven. “Cairo’s desert cities fail to contain growing population.” Egypt Independent. August 4, 2011. <https://egyptindependent.com/cairos-desert-cities-fail-contain-growing-population/>.

“Working Group on Egypt: Egypt Is the Wrong Choice to Host the Next Climate Summit.” POMED. November 4, 2021. <https://pomed.org/publication/working-group-on-egypt-egypt-is-the-wrong-choice-to-host-the-next-climate-summit/?fbclid=IwAR1ULoiwNphPyx3FOOG3qBgeMh1Je7eEj5bAeIPDbDoK2NJnEFpH237S-uY>.

Zafar, Salman. “Garbage Woes in Cairo.” EcoMENA. November 30, 2022. <https://www.ecomena.org/garbage-cairo/>.

Zwangsleitner, Daniel. “Cairo New Towns – From Desert Cities to Deserted Cities.” Failed Architecture. April 28, 2014. <https://failedarchitecture.com/cairo-new-towns-from-desert-cities-to-deserted-cities/?fbclid=IwAR1E15DsIpQd5fFceY19X16kV-hixLyuPncajf9EHSpGHaQguablqbsdUhl>.